

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Stylistická interpretace uměleckého textu (Jan Zahradníček)

Marie Jílková

**Bakalářská práce
2008**

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zejda, Radovan: Byl básníkem!, Sursum 2004.

Fučík, Bedřich: Čtrnáctero zastavení, Praha 1992.

Med, Jaroslav: Spisovatelé ve stínu, Praha 1995.

Fučík, Bedřich: Písně o zemi, Praha 1994.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Jana Bartáňková, CSc.
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Hráncel, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marie JÍLKOVÁ**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**

Název tématu: **Stylistická interpretace uměleckého textu (J. Zahradníček)**

Zásady pro vypracování:

Práce bude analyzovat a interpretovat Zahradníčkovu poezii z hlediska proměny témat a motivů v jednotlivých sbírkách.

SOUHRN

Práce je věnována stylistické interpretaci u. ého textu se zaměřením na básnické skladby Jana Zahradníčka. Je zde sledována motivická a tematická výstavba skladeb *La Saletta* a *Znamení moci*. Práce se dále zabývá životem Jana Zahradníčka a zařazením jeho díla do kontextu české literatury.

KLÍČOVÁ SLOVA

Zahradníček Jan, česká literatura 20. století, katolická literatura, stylistická interpretace textu, *La Saletta*, *Znamení moci*,

TITLE

Stylistic Interpretation of the Literary Text (J. Zahradníček)

ABSTRACT

This thesis deals with the stylistic interpretation of an artistic work of literature, specifically the poetry of Jan Zahradníček. The compositions *La Saletta* and *Znamení moci* are observed with a view towards the structure of their motifs and themes. The thesis also deals with the life of Jan Zahradníček and the classification of his work within the context of Czech literature.

KEYWORDS

Zahradníček Jan, *La Saletta*, *Znamení moci*, Czech literature of the 20th century, stylistic literary interpretation, catholic literature

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila jsem k tomu pouze prameny a literaturu, které jsou vyjmenovány v seznamu pramenů a literatury.

V Poličce dne 27. března 2008

Marie Jilková

Poděkování:

Chtěla bych na tomto místě poděkovat vedoucí bakalářské práce paní doc. PhDr. Janě Bartůňkové, CSc. za její cenné rady a odbornou pomoc při psaní této práce.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. ŽIVOT JANA ZAHRADNÍČKA.....	2
2.1. DĚTSTVÍ A STUDIA.....	2
2.2. 30. LÉTA	3
2.3. DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA	5
2.4. KONEC VÁLKY A PRVNÍ ÚTOKY PROTI KATOLICKÝM SPISOVATELŮM	6
2.5. ÚNOR 1948 A BÁSNÍKOVO UVĚZNĚNÍ	8
3. ZAŘAZENÍ JANA ZAHRADNÍČKA DO KONTEXTU ČESKÉ LITERATURY	12
3.1. ZAHRADNÍČKŮV DEBUT A LITERATURA VE 20. LETECH	12
3.2. SBÍRKY POKUŠENÍ SMRTI, NÁVRAT A LITERATURA VE 30. LETECH	13
3.3. ODRAZ PŘEDTUCHY VÁLKY V ČESKÉ POEZII 30. LET A VLIV 2. SVĚTOVÉ VÁLKY NA VÝVOJ ČESKÉ LITERATURY	15
3.4. SITUACE V ČESKÉ KULTUŘE PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE, ÚNOR 1948, 50. LÉTA	18
4. ANALÝZA TEXTU	20
4.1. VYSVĚTLENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ POUŽÍVANÝCH PŘI ANALÝZE	20
4.2. LA SALETTA- VLASTNÍ ROZBOR.....	21
<i>A) Analýza 1. zpěvu</i>	<i>21</i>
<i>B) Analýza 2. zpěvu</i>	<i>27</i>
<i>C) Analýza 3. zpěvu.....</i>	<i>31</i>
<i>D) Analýz 4. zpěvu.....</i>	<i>33</i>
<i>E) Analýza 5. zpěvu</i>	<i>35</i>
<i>F) Analýza 6. zpěvu</i>	<i>37</i>
4.3. ZNAMENÍ MOCI- ROZBOR	40
<i>A) Analýza 1. zpěvu</i>	<i>40</i>
<i>B) Analýza 2. zpěvu</i>	<i>41</i>
<i>C) Analýza 3. zpěvu.....</i>	<i>41</i>
<i>D, Analýza 4. zpěvu.....</i>	<i>44</i>
<i>E) Analýza 5. zpěvu</i>	<i>48</i>
<i>F) Analýza 6. zpěvu</i>	<i>48</i>
<i>G) Analýza 7. zpěvu.....</i>	<i>51</i>
5. ZÁVĚR	53
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	55
7. RESUMÉ	59
8. PŘÍLOHY.....	61

1. ÚVOD

Ve své práci se zabývám stylistickou interpretací uměleckého textu Jana Zahradníčka.

Pro dílo Jana Zahradníčka jsem se rozhodla proto, že jeho tvorba není českou literární vědou ještě tolik popsána, a tak se zde nabízí velký prostor k bádání.

Další motivací k výběru tohoto autora je i to, že u širší veřejnosti je Zahradníčkova poezie také poměrně dost opomíjena i přesto, že jeho tvorba bezesporu patří, a v každé své etapě patřila, k tomu nejvýznamnějšímu, co v české poezii vzniklo. Hlavní příčinu, proč je dnes dílo Jana Zahradníčka u veřejnosti spíše mimo zájem, můžeme hledat v období komunismu, kdy byla Zahradníčkova poezie soustavně vytlačována z veřejného života. Komunistický režim se snažil lidem vnutit, že dílo Jana Zahradníčka a všech katolických autorů, je už dávno přežité a bezvýznamné. A výsledky těchto snah jsou viditelné až do dneška. Ze svých vlastních zkušeností vím, že přístup lidí ke katolickým autorům je většinou odmítavý, často ovšem aniž by tato odměření byla nějakým racionálním způsobem odůvodněna. Jedná se spíše o nějaké podvědomé zafixování si skutečnosti, že literatura katolických autorů je něco, čím se nemá význam zabývat. Tato práce by měla alespoň minimálně přispět k doložení toho, že tomu tak není.

K interpretaci jsem si vybrala Zahradníčkovy poválečné skladby *La Saletta* a *Znamení moci*. Důvodem, proč jsem si k rozboru vybrala tyto dvě skladby, je to, že v tvorbě Jana Zahradníčka znamenají její vrchol. V těchto skladbách je silně proneseno autorovo varovné provolání k lidstvu a jejich poselství je velmi nadčasové. Pokud se podíváme na literární tvorbu ostatních autorů v období, kdy obě sbírky vznikaly, zjistíme, že tyto dvě Zahradníčkovy skladby jsou v kontextu české literatury něčím výjimečným. I když i v dílech jiných autorů se v druhé polovině 40. let objevují náznaky pesimistických vizí. Zahradníček ve své vizi poválečného světa dokáže s velkým předstihem před ostatními odhadnout další směřování společnosti. To je další důvod, proč jsem si zvolila tyto dvě sbírky.

La Saletta a *Znamení moci* jsou pozoruhodné i z hlediska stylistické výstavby, proto jsem se rozhodla analyzovat skladby právě z hlediska stylistického. Při rozboru textu se budu věnovat pozici lyrického subjektu vyprávění a proměním této pozice. Budu se snažit vystihnout v jakém čase a prostoru se děj skladeb odehrává. Při rozboru obou skladeb pro mě bude stěžejní zaznamenat jednotlivé motivy, které se v nich objevují, a vyložit jejich funkci ve výstavbě skladeb. Poté se zaměřím na témata vzešlá z motivů. Pozornost budu věnovat i symbolům, které se ve skladbách vyskytují. Dalším cílem bude ukázat na jednotlivých příkladech, jak autor využívá tektonických principů, figur a strof.

2. Život Jana Zahradníčka

2.1. Dětství a studia

Jan Zahradníček se narodil 17. ledna 1905 v Mastníku u Třebíče do selské rodiny jako dvanácté dítě. Jeho rodiči byli Tomáš Zahradníček a Antonie Zahradníčková, rozená Lorencová. V roce a půl utrpěl Jan těžký úraz, spadl z půdního otvoru na podávání sena. Následkem tohoto pádu, nedostačující lékařské péče a špatné výživy se u něj vyvinulo prohnutí páteře (kyfoslóza).¹

Od září 1911 začíná navštěvovat obecnou školu ve Starči. Zde začal chodit do pěveckého sboru a navštěvovat kroužek kreslení. Po ukončení obecné školy se měl jít vyučit krejčím, ale pro jeho nadání to bylo rodičům rozmluveno. V roce 1911 po úspěšném složení zkoušek nastoupil na gymnázium v Třebíči. Na gymnáziu byl pod vedením profesora Aloise Kratochvíla založen Literární kroužek. V rámci tohoto kroužku byl vydáván i časopis. V tomto časopise Zahradníček poprvé uveřejnil svoji báseň. Šlo o posměšnou báseň na jeho spolužáka. Tuto báseň uveřejnil Zahradníček v roce 1923. Ve stejném roce vycházejí v pražském Studentském časopise dvě Zahradníčkovy básně. A právě tyto dvě básně můžeme označit za Zahradníčkův básnický debut. První báseň se nazývala „Slabému srdci“ a druhá báseň se jmenovala „Píseň mladého žebráka“. Zahradníček je vydal pod pseudonymem Chrysostom. Již tehdy obě básně zaujaly Otokara Březinu, s kterým se Zahradníček v roce 1925 poznává osobně.²

V roce 1926 nastupuje Zahradníček na Filosofickou fakultu Karlovy univerzity. Příklad do Prahy byl pro něho velmi těžký. Do té doby neměl nikdy problémy se svým handicapem, mezi vrstevníky i všemi ostatními byl přijímán zcela bez ohlížení se na jeho tělesnou vadu. V Praze tomu bylo zcela naopak. Zahradníček to velmi těžko nesl a upnul se k alkoholu a bohémскому způsobu života. Tato hluboká krize měla i vliv na jeho počáteční dílo, jak ve své knize dosvědčuje Bedřich Fučík: „*Verše se řádek od řádku potácely v rytmu, melodii i výrazu podobnými křivolakostmi jako jeho cesty od jedné hospody k druhé, jak o tom svědčí jeho první kniha, chmurná až zoufalá a plná stesku.*“³

V Praze se Zahradníček v roce 1927 seznamuje s básníkem, prozaikem a literárním kritikem Josefem Knapem. V Knapem redigované revue „Sever a východ“ mu vycházejí básně „Jed“ a „Západ“.⁴ V tomto roce se setkává rovněž s literárním kritikem, historikem, editorem a překladatelem Bedřichem Fučíkem, s překladatelkou Jitkou Skalákovou a se spisovatelem a překladatelem Janem Čepem. S těmito lidmi se Zahradníček seznámil přes literárního kritika

¹ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!* Tišnov, 2004. s. 9. ISBN 80-7323-077-1.

² Tamtéž. s. 10-13.

³ FUČÍK, Bedřich. 1992. *Čtrnáctero zastavení.* Praha, 1992. s. 238-239. ISBN 80-7023-109-2

⁴ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!* Tišnov 2004. s. 16. ISBN 80-7323-077-1.

Rudolfa Černého. Mezi těmito osobami vzniklo celoživotní přátelství, které ovlivnilo Zahradníčka v jeho tvůrčím i osobním životě. Díky tomuto novému přátelství si Zahradníček uvědomuje, že jeho dosavadní bohémský život je jen mrhání talentem. Velkou zásluhu na tom, že si Zahradníček tuto skutečnost přiznal, měl Bedřich Fučík a Jitka Skaláková, která se později stane Fučíkovou ženou.⁵

V témže roce se Zahradníček stává kmenovým autorem Tvaru, kde mu vychází báseň „Průchod“, v dalším roce publikuje básně „Hodiny“ a „Kašpar Hauser“. V roce 1929 mu jsou v Arších č. 16 otisknuty básně „Poetika“, „Paměť“, „Domov“ a „Má podoba“. První Zahradníčkova sbírka vychází v květnu 1929 v Kuncířově edici Philobiblon v úpravě Víta Obrtela a nese název Pokušení smrti. Začíná také s překladatelskou činností a v roce 1929 pracuje na překladu druhého dílu románu Thomase Manna „Kouzelný vrch“.⁶

2.2. 30. léta

V roce 1930 přerušuje Zahradníček studium na Filosofické fakultě. V této době se věnuje intenzivněji překladům. Překládá do nově založené revue Kvart, kde byly otiskovány i jeho básně. Na konci roku odchází z Prahy zpět do Mastníku a v únoru 1931 definitivně ukončuje vysokoškolské studium.

V květnu vychází jeho druhá sbírka s názvem Návrat, která je věnovaná Jitce Fučíkové. Je vydána v nakladatelství Sfinx Bohumila Jandy jako třetí svazek edice Růžová zahrada.

Dále pracuje na různých překladech, v říjnu vychází román od židovského autora Jakoba Wassermanna „Jeden spravedlivý“. K dílům mnohých autorů měl Zahradníček zřejmý odpor, což lze například vysledovat v jeho dopisech, a proto je překládal pod pseudonymem. „*Zatím dokončuji toho smradlavého Wassermanna, který se mi čím dál více protiví. Mechtilda Magdeburská v „Tekoucím světle božství“ říká, že není krásy mimo křesťanství. Četl jsem to nedávno a na tomto smradlochovi to mám dokázáno.*“⁷ Tento úryvek z dopisu Jana Zahradníčka je dokladem antisemitismu, který byl právě u katolicky orientovaných autorů velmi častý.

V roce 1932 bydlí Zahradníček stále v Mastníku, později odchází do Prahy. V Praze pracuje na překladech povídek Thomase Manna, které vycházejí v listopadu pod názvem „Povídky o životě a smrti“ v nakladatelství Melantrich.

Následujícího roku v květnu odchází z Prahy a odjíždí na Slovensko, v červenci se vrací do Mastníku. Překládá pro časopis Ahoj, Rilkeho pro nakladatelství Sfinx a připravuje k vydání další sbírku s názvem „Jeřáby“, která vyšla v září 1933. V listopadu se stěhuje do Slap. V této době je v

⁵ FUČÍK, Bedřich. 1992. *Čtrnáctero zastavení*. Praha, 1992. s. 240. ISBN 80-7023-109-2.

⁶ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!* Tišnov 2004. s. 18-21. ISBN 80-7323-077-1.

⁷ ČEP, Jan- ZAHRADNÍČEK, Jan. *Korespondence 1931-1943*. Praha, 1995, s. 42.

Zahradníčkových dopisech přátelům často zmiňovaná nechut' pobývat v Praze, či ji vůbec navštěvovat. Chce se odpoutat od své minulosti a to při pobytu v Praze nelze. Ale skoncování a vyrovnání se svým dosavadním životem je pro něho velmi těžké. „...*všemi svými silami se snažím odtrhnout od své minulosti a žít jinak. Je k tomu potřeba celého života silného a soustředěného, je třeba pustit k vodě velikou většinu známostí, odejít a nevracet se.*“⁸ Později na léta, kdy vznikly sbírky *Pokoušení smrti* a *Návrat*, velmi nerad vzpomíná:

„...*Jak jsem byl zaslepený a hloupý! A nebyl jsem přece tak mladý zajíc, v 31. roce to vyšlo! Co s tím? Myslel jsem kdysi, že se dají z prvních mých dvou knížek vybrat nějaké básně, aby z toho byl takový malý svazek. Ale teď o tom pochybuji. Nejraději bych se těch prvních dvou věcí úplně zřekl a navždy je zavrhl.*“⁹

V roce 1934 stále pobývá ve Slapech v bytě, který mu poskytl jeho přítel Emanuel Frynta- básník a překladatel. A právě pobyt ve Slapech je obdobím, kdy se Zahradníček nejvíce věnuje práci na své osobě. Klid a prostor k rozjímání a úvahám nachází ve zdejší krajině. Dal si slib dobrovolné chudoby, protože opovrhoval měšťáckým způsobem života. Dokonce odmítal i někde trvale pracovat. To byl i důvod, proč se raději věnoval občasným překladům. Vytvořil se zde i jeho postoj k poezii, která má být podle něho hlavně prací duchovní a mravní.¹⁰ Pracuje zároveň i na další sbírce. Ta se měla původně jmenovat „Černý bez“, na podnět Bedřicha Fučíka byla přejmenována na „Žíznivé léto“. V této sbírce se ukáže, tak jako v dalších sbírkách, Zahradníčkova schopnost předvídat společenský, politický,... vývoj daleko dopředu před ostatními. Vychází v dubnu 1935 a je věnována opět Jitce Fučíkové. Za sbírku „Žíznivé léto“ obdržel v roce 1936 Máchovu cenu města Prahy. V říjnu tohoto roku nastupuje jako lektor do Melantrichu, a tak odchází znovu do Prahy. Toto místo před ním zastával Jan Čep.

Básník vystupuje na různých přednáškách, v divadle D36 je v úpravě E. F. Buriana inscenován *Máchův Máj* s textovými vložkami Jana Zahradníčka.¹¹

V červenci roku 1937 Zahradníček odjíždí s přáteli na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Po návratu se v srpnu stěhuje na faru do Uhřínova u Velkého Meziříčí k Janu Dokulilovi, kde je do konce září, pak odchází do Prahy. Přednáší na různých literárních večerech, v rozhlase, na vysokých školách, a to jak své básně, tak odborné přednášky.¹²

⁸ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!: Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov, 2004, s. 31. ISBN 80-7323-077-1.

⁹ ČEP, Jan- ZAHRADNÍČEK, Jan. *Korespondence 1931-1943*. Praha, 1995, s. 393.

¹⁰ FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Praha, 1992. s. 238-239. ISBN 80-7023-109-2.

¹¹ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!: Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov, 2004, s. 48. ISBN 80-7323-077-1.

¹² Tamtéž. s. 51-53.

2.3. Druhá světová válka

V roce 1938 přebírá s Janem Čepem starost o kulturní rubriku v týdeníku *Obnova*. V tomto týdeníku vychází 15. Října Zahradníčkův článek „Pláč koruny svatováclavské“. Tento text vyšel i jako novoročenka nakladatelství Akord k Novému roku 1939.¹³ Jedná se o reakci na Mnichovskou dohodu. Je to velmi ostrá kritika, v které Zahradníček nekritizuje pouze zradu západu, ale kritizuje komunismus i samotnou podstatu Československa:

„A teď všichni chutnáme to trpké ovoce hanby a ponížení, vyrostlé na stromě, který svými kořeny netkvěl nikdy pevně v půdě naší vlasti, nesílil se jinými živinami, neopíral se o masivy její historie, nýbrž žil jenom z cizorodých nánosů, hodně mělkých a málo výživných, které k nám nanesly všechny možné cizí a národu nepřátelské proudy.“¹⁴

A právě kvůli kritice Stalina a bolševické ideologie se po válce Zahradníček stane terčem komunistických útoků.

Na přednášce v učitelském ústavu v Řepčíně se poprvé setkává se svojí budoucí ženou Marií Bradáčovou. V roce 1939 pobývá v benediktinském klášteře v Praze. Za sbírku „Pozdravení slunci“ získává národní cenu.

V roce 1940 Zahradníček nastupuje s P. Dokulilem do redakce Akordu. Později je Akord převeden z Brna do Prahy. V této době je donucen Bedřich Fučík odejít z Melantrichu a nastupuje do Vilímkova nakladatelství. Vychází Zahradníčkova kniha prózy „*Oslice Balaamova*“ u nakladatele Václava Poura v edici „Krásné knihy“, a to v lednu. A na konci roku mu vychází ve Vilímkově nakladatelství další sbírka s názvem „*Korouhve*“. Ale od tohoto roku již nastávají problémy s vydáváním Zahradníčkových básní.¹⁵

V následujícím roce se Zahradníček zapojuje dle svých možností do odboje. Konkrétně pomáhá rodině Ludvíka Svobody. Zahradníček jim hledá ukrýt, nabízí jim i ubytování u sebe na uhřínovské faře. Tuto nabídku sice Svobodovi nevyužijí, ale po celou dobu, kdy pobývali v Novém Telečkově, se Zahradníček staral o bezpečnost jejich korespondence, zajišťoval jim styk s jejich příbuznými apod.¹⁶

V těchto letech již chodí s Marií Bradáčovou, ale jelikož její rodina vztahu nepřeje, musí se setkávat tajně. Zahradníčkův vztah k ní má vliv i na jeho tvorbu. Sbíрка „*Pod bičem milostným*“, která vychází v červenci roku 1944 v revue časopisu Akord, je toho dokladem.

Zahradníček dále pracuje na různých překladech, například překládá básně polského básníka

¹³ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!: Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov, 2004, s. 51-56. ISBN 80-7323-077-1.

¹⁴ ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo III: Oslice Balaamova. Ježíškova košilka. Paralipomena*. Praha, 1995. s. 196. ISBN 80-202-0566-7.

¹⁵ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!: Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov, 2004, s.65-70. ISBN 80-7323-077-1.

¹⁶ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!: Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov, 2004, s. 76. ISBN 80-7323-077-1.

Cypriana Norwida, jehož tvorbu velmi uznává. V roce 1944 je zakázáno vycházení časopisu Akord. 5. Června umírá Zahradníčkův otec.

2.4. Konec války a první útoky proti katolickým spisovatelům

Nastal konec války, ale z již dříve známých postojů Jana Zahradníčka vůči Rusku a komunismu vůbec je zřejmé, že se nemůže účastnit poválečné radostné euforie. Toto období je u Zahradníčka spjato s některými pozitivními událostmi, které jsou ovšem rychle střídány událostmi méně radostnými, v nichž se postupně začínají naplňovat Zahradníčkovy skeptické vize, které lze sledovat v jeho básních a dopisech.

Zahradníček nastupuje do Občanské tiskárny v Brně, kde bude vycházet znovu i časopis Akord. Poprvé vychází tiskem Zahradníčkova báseň „Svatý Václav“. Jako soukromý tisk ji vydal P. Josef Konvička v Ivančicích.¹⁷

Situace v Zahradníčkově osobním životě se zlepšila, neboť ho rodina Bradáčových přijala a svolila k tomu, aby se oženil s Marií Bradáčovou. Svatbu mají 15. října. Oddal je P. Petr Lekavý, za svědky jim byli Jan Čep a Josef Bradáč, bratr otce Marie Bradáčové. Nedlouho po svatbě Zahradníčkovi umírá matka.¹⁸ Svatba a po ní hned smrt, to jakoby symbolizovalo v jakém duchu se bude odehrávat celé manželství Jana a Marie Zahradníčkových.

A zároveň se v tomto poválečném čase začínají rozbíhat útoky proti kulturním činitelům, kteří nějakým způsobem projeví nesouhlas či odmítali spolupráci s komunistickou stranou. Tyto útoky jsou vedeny představiteli marxistické literární kritiky a namířeny jsou hlavně proti katolicky orientovaným představitelům kulturního života. Katoličtí autoři se po Mnichovské dohodě snažili o návrat národa k svatováclavské tradici. Komunisté je na základě toho obvinili z útoku na základy republikové státnosti, které jsou podle představitelů komunistického smýšlení postavené na tradici husitské.¹⁹ Radovan Zejda ve své knize o Janu Zahradníčkovi tvrdí, že seznam pro komunistickou stranu nepohodlných lidí začal vznikat již před válkou a hotov byl na konci roku 1943. Byli na něm např. Jan Čep, Jakub Deml, Jan Dokulil, Jaroslav Durych, Bedřich Fučík, František Křelina, Zdeněk Kalista, Josef Knap, Josef Kostohryz, Václav Renč, Jan Zahradníček a další.²⁰

Útoky na takto nepohodlné lidi byly vedeny v případě Jana Zahradníčka tiskem. Nejvíce článků proti Zahradníčkově osobě vyšlo v Kulturní politice a v Tvorbě. V Kulturní politice, kterou vedl E. F. Burian, vyšel článek referenta Kulturní politiky Václava Běhounka s názvem „Co hledají v české

¹⁷ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004, s. 93-94. ISBN 80-7323-077-1.

¹⁸ ČEP, Jan- ZAHRADNÍČEK, Jan. *Korespondence 1943-1948*. Praha, 2000, s. 239-255 ISBN 80-90 26 67-8-9.

¹⁹ BAUER, Michal. *Osudy nejvýznamnějších představitelů katolické literatury po druhé světové válce*. Tvar č.5, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03].

²⁰ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!* Tišnov 2004, s. 98-99. ISBN 80-7323-077-1.

kultuře?“ V článku obviňuje Zahradníčka z rozvracení republiky a vytýká mu nečinnost za války. Je označován jako stoupenec fašistické ideologie.²¹ Zahradníček sám na články nereaguje, ale činí tak například spisovatel Jan Machoň, po něm divadelní kritik a novinář Augustin Uher nebo Zahradníčkův přítel Timotheus Vodička.²² Komunisté se samozřejmě snažili zabraňovat, aby tyto obranné články vycházely. „*V Lidové demokracii nechtěli Chudobovi přijmout nějaký delší článek o mém případě. Podobný osud stihl článek konečného v Lidovkách, o něm jsem ti už psal.*“²³ Kvůli tomuto obviňování z kolaborantství má Zahradníček rovněž problémy s vydáváním svých knížek, a dokonce je i je vyloučen ze Svazu moravských spisovatelů. Václav Běhounek publikuje v Kulturní politice postupně další články. Později se k jeho výpadům přidal i spisovatel Karel Josef Beneš článkem „Větrat dokud je čas“, článek vychází také v Kulturní politice. Další, kdo se přidal ke snaze odstranit Zahradníčkovu osobu z veřejného života, byl básník a překladatel Jiří Taufer. Ten se vyznačoval obzvláštní nenávisí vůči katolíkům. Jeho článek vychází 23. ledna v Tvorbě, má název „Staré akordy v různých obnovách.“ V tomto článku zdůrazňuje, že mu jde o vyřazení osoby Jana Zahradníčka z kulturního života, avšak ne o vyřazení jeho díla. Do konce roku 1946 se objevuje ještě několik článků, ovšem díky blížícím se volbám a přípravě převzetí moci ve státě komunistickou stranou jsou útoky na čas pozastaveny.²⁴

Podle Radovana Zejdy asi nejlépe vedl Zahradníčkovu obhajobu novinář a literární kritik Vilém Stránecký v Národní obrodě, který tak reagoval na poslední článek otisknutý 31. prosince 1946 v Rovnosti. „*Dokládá na výročí Zdeňka Nejedlého, jak by mohly být zneužity podle téhož klíče, který byl uplatňován proti Zahradníčkovi.*“²⁵

S těmito útoky nastávají, jak bylo zmiňováno výše, i problémy s vydáváním Zahradníčkovy tvorby. V roce 1946 vychází báseň „Svatý Václav“ a sbírka válečné poezie „Stará země“. O rok později vychází díky Bedřichu Fučíkovi poema La Saletta a to v nakladatelství Kolo a Vyšehrad. Zahradníčkův přítel básník Bohumil Pavlok publikuje v Lidové demokracii referát na báseň Sv. Václav a v Rovnosti vychází kladný referát na tuto báseň od Ludvíka Kundery. Ale objektivní články o Zahradníčkových básních vycházejí už jen řídce. Po roce 1948 vycházejí Zahradníčkovy sbírky a básně pouze v bibliofilských edicích. V roce 1949 Rouška Veroničina a v roce 1951 „Ježíškova košilka“ v provedení knihaře Jaroslava Olšáka. V době, kdy byl Zahradníček vězněn,

²¹ BĚHOUNEK, Václav. *Co pohledávají v české kultuře?*. Kulturní politika. (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03]. URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=KulP/1.1945-1946/8/1.png>>.

²² BAUER, Michal. *Osudy nejvýznamnějších představitelů katolické literatury po druhé světové válce*. Tvar č.5, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03]. URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/7.1996/5/5.png>>.

²³ ČEP, Jan- ZAHRADNÍČEK, Jan. *Korespondence 1943-1948*. Praha, 2000, s.265. ISBN 80-90 26 67-8-9.

²⁴ BAUER, Michal. *Osudy nejvýznamnějších představitelů katolické literatury po druhé světové válce*. Tvar č.5, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03].

URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/7.1996/5/5.png>>.

²⁵ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004, s. 107. ISBN 80-7323-077-1.

vychází jeho tvorba pouze v zahraničí a je k nám různými způsoby pašována.²⁶

2.5. Únor 1948 a básníkovo uvěznění

V roce 1948 se na začátku měsíce února do čela Syndikátů českých spisovatelů dostává Jan Drda a spolu s ním K. J. Beneš, Vítězslav Nezval, Marie Pujmanová a další. Vzápětí po únorovém převratu- 26. února- byl vydán dekret, na jehož základě byl Jan Zahradníček vyloučen ze syndikátu spisovatelů. Spolu s ním byli vyloučeni Bedřich Fučík, Václav Černý, Josef Knap a mnoho dalších spisovatelů, literárních vědců a kritiků. Vyloučeným byla znemožněna činnost ve všech časopisech a nakladatelstvích. Zároveň byly zrušeny všechny časopisy nevyhovující novému režimu.²⁷

Alespoň v Zahradníčkově osobním životě dochází k radostné události, 31. května se mu narodil syn Jan.²⁸

V roce 1949 vychází 4. vydání sbírky „Žíznivé léto“, básník pracuje na sbírce „Ježíškova košilka“ a začíná s revizí Bablerova překladu Dantovy „Božské komedie“.²⁹

12. 7. mu umírá bratr Ladislav a 27. října i dlouholetý přítel, básník František Halas. Cituji úryvek z básně „Setkání“, kterou napsal Zahradníček poté, co se naposledy s Halasem setkal: ... „*Podíval jsem se mu do očí. Byl v nich také říjen, i ta pelyňková příchut' vševedoucnosti básnické. Měl začít lament můj, ale nezačínal. ...*“³⁰ V této básni kromě tušení blízkosti Halasovy smrti, opět dokázal přesně odhadnout další vývoj v zemi.

14. února 1950 se mu narodila dcera Zdislava a 27. května 1951 Klára. Všechny tři děti postupně křtil Jakub Deml.³¹

14. června byl Zahradníček zatčen státní bezpečností a odvezen do vazební věznice v Brně. Zde do 1. října absolvoval výslechy. Pak byl převezen do vazební věznice ve Znojmě, kde se začal učit své výpovědi.

Proces, nazvaný „Proces s černozelelou internacionálou“, byl veden v Praze a v Brně. V Brně byl zahájen 2. července, rozsudky byly vyneseny 4. července. A v Praze proběhl proces o něco dříve, bylo to ve dnech 23. až 26. dubna.³²

V pražském procesu byl odsouzen k trestu smrti a popraven profesor Josef Kepka, dále básník a

²⁶ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004, s. 107-114. ISBN 80-7323-077-1.

²⁷ KRATOCHVÍL, Antonín. *Žaluji. Vrátit slovo umlčeným*. Praha, 1973. s. 12-13. ISBN 80-85281-01-5.

²⁸ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004, s. 116. ISBN 80-7323-077-1.

²⁹ Tamtéž. s. 118-119, 126.

³⁰ Tamtéž, s. 120.

³¹ Tamtéž. s. 121, 126

³² KRATOCHVÍL, Antonín. *40 let od procesů s českými spisovateli*. Katolická dekadence. květen 2006 [cit. 2008-05-03].

překladatel Josef Kostohryz k doživotnímu žaláři a dramatik a básník dr. Václav Renč na 25 let vězení, který byl v tu dobu již těžce nemocný. Vedle nich bylo v tomto procesu odsouzeno dalších pět představitelů inteligence, většinou z bývalé lidové a republikánské strany: dr. ing. Otakar Čapek, dr. Vlastimil Klíma, poslanec Antonín Chloupek, ing. František Topol a poslanec Vilém Knebort - všech pět na doživotí. Členové uměle vytvořené skupiny byli obviněni ze spiklenecké a diversantské činnosti v rámci Američany organizované Zelené internacionály.

Za vůdce brněnské skupiny byl určen Václav Prokůpek. Spolu s ním bylo odsouzeno 15 intelektuálů. 13 z nich patřilo k představitelům moderní české literatury a literární kritiky. Josef Knap byl odsouzen na 11 let, František Křelina na 12 let, Václav Prokůpek na 22 let, Zdeněk Kalista na 15 let, Bedřich Fučík na 15 let, Ladislav Jehlička na 14 let atd. Janu Zahradníčkovi byl uložen trest ve výši 13 let. Brněnskému tzv. senátu státního soudu předsedal Vladimír Podčepický a prokurátorem byl Karel Čížek.³³

Po odsouzení je Zahradníček převezen do Prahy na Pankrác, kde pobývá do 11. listopadu. Pak byl díky odvolání převezen zpět do Brna do Bartolomějské ulice. 29. května je opět v pankrácké věznici. Pracuje v tiskárně, dělá jazykové korektury, je písařem atd. Ve vězení je společně se Zdeňkem Kalistou. A později, když se Zahradníček s Kalistou vrátí z Brna, kam byli převezeni koncem dubna 1953, pobývají ve vězení společně s Knapem a Křelinou. Pracují spolu v tiskárně. Díky Kalistovi jde Zahradníček pracovat do knihovny, když je jeho místo v tiskárně z důvodu velkého množství „podvratných živlů“ na jednom místě, ohroženo. Zde pracoval tři měsíce. Postupně byl přemísťován na různá pracoviště, pracoval dokonce i v prádelně, ale kvůli dýchacím potížím byl přeložen do stravovny, kde vykonával post písaře, a později je přeřazen znovu do knihovny. 12. dubna 1956 byl převezen na Mírov. 21. srpna mu byl snížen trest na 9 let.³⁴ Následující měsíc dochází v Zahradníčkově rodině k tragédii. Jeho žena a děti se otrávilily houbami. Dvě dcery, které hub požíly velké množství, zemřely. Klára zemřela 8. září a Zdislava 9. září. Zahradníček byl proto propuštěn, aby se mohl zúčastnit pohřbu. Zároveň s tím mu bylo přislíbeno, že bude propuštěn definitivně. To se ovšem nestalo a on 25. září znovu nastupuje do věznice na Mírově. „*Mařenko má drahá, tak Ti přece ještě píšeš z místa, o němž jsem si myslel, že se na ně už nevrátím. Ale nebuď smutná, včera jsem byl ujištěn na povoláném místě, že do čtrnácti dnů nejdéle se budu moci k Tobě vrátit už načisto. ...*“³⁵ Podle posudku z mírovské věznice kvůli událostem ve státě a událostem mezinárodním a vzhledem k zjištěným skutečnostem o Zahradníčkově pobytu na svobodě (setkávání se s přáteli) nebylo propuštění Jana Zahradníčka považováno za vhodné a

³³ KRATOCHVÍL, Antonín. *40 let od procesů s českými spisovateli*. Katolická dekadence. květen 2006 [cit. 2008-05-03].

³⁴ KALISTA, Zdeněk. *Vzpomínání na Jana Zahradníčka*. Mnichov, 1988. s.27-50. ISBN neuvedeno.

³⁵ ZEJDA, Radovan. *Byl Básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004, str. 156. ISBN 80-7323-077-1.

bezpečné pro stát.³⁶

1. července 1957 se narodila Zahradníčkova dcera Marie.³⁷

18. září byl Zahradníček přemístěn do Leopoldova. Byl zde s Miloslavem Skácelem a od května 1959 i se Zdeňkem Kalistou. V této věznici bylo s vězni většinou zacházeno velmi krutě.³⁸

31. března 1960 je Zahradníčkovi udělena amnestie. Bylo mu prominuto pět dnů. Domů přijíždí 12. května. Návrat je velmi těžký, znovu si uvědomuje ztrátu svých dcer, krásný vztah s jeho synem je zničen. Když nastupoval do vězení, byly Janovi dva roky, po devíti letech nalézal Zahradníček k Janovi cestu jen velmi těžko. Postupně začíná opět komunikovat se svými přáteli, díky Ivanu Slavíkovi je mu umožněno překládat povídky od švýcarsko-německého básníka a novelisty C. F. Meyera. Jeho zdraví je ovšem pobytem ve vězení natolik nalomené, že 7. října 1960 umírá při převozu do nemocnice. Pohřeb se konal v neděli 9. října v Uhřínově. „... *Na pohřbu Otokara Březiny mlčely zvony. Na pohřbu Pavly Kyticové zpívali ptáci, kteří se vrátí. Na pohřbu Jana Zahradníčka mlčely rty. Odešel v zemi Vítězů a nad jeho hlavou vlají jeho Korouhve a před ním jdou dívenky v purpuru posetém perlami.* ...“³⁹

Po celou dobu Zahradníčkova pobytu ve vězení se jeho žena neúnavně snažila vymoci pro něho milost. Žádá krajskou prokuraturu o mužovo vyšetřování na svobodě vzhledem k jeho vážnému zdravotnímu stavu. Nebylo jí vyhověno. Na místo toho musí s dětmi opustit byt v Brně. Píše žádost postupně oběma prezidentům i jejich manželkám. Velkou snahu o Zahradníčkovo propuštění projeví i Vítězslav Nezval, který uchránil Jakuba Demla před procesem. Napsal dopis Václavu Noskovi, tehdejšímu ministru vnitra, a při každé příležitosti, kdy ho potkal, na něho naléhal. K němu se připojuje i Josef Václav Pleva. Zahradníčkova žena posílá žádosti na všechny možné instituce po celou dobu manželova věznění. Jediným výsledkem je snížení manželova trestu v roce 1956 po podání žádosti na pražskou generální prokuraturu.⁴⁰

Později stejně tak usiluje o manželovu posmrtnou rehabilitaci. První žádosti od účastníků procesu byly podávány od roku 1962. 16. června 1966 byl Jan Zahradníček rehabilitován.⁴¹

Posmrtně Zahradníček získal v roce 1969 „Cenu Svazu českých spisovatelů“ a od Václava Havla obdržel v roce 1991 Řád Tomáše Garrigua Masaryka. V roce 1981 byl založen Literární fond Jana Zahradníčka v Los Angeles a od tohoto roku až do roku 1999 se jednou za dva roky udělovala Cena Jana Zahradníčka. Obdržel ji například Karel Kryl, Ivan Diviš atd. 15. ledna 1995 byla v Brně založena Společnost odkazu Jana Zahradníčka. V roce 1991 byla na jeho domě odhalena jeho busta

³⁶ ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem!: Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov, 2004, s. 157. ISBN 80-7323-077-1.

³⁷ Tamtéž. s. 156.

³⁸ KALISTA, Zdeňk. *Vzpomínání na Jana Zahradníčka*. Mnichov, 1988. s. 50-56. ISBN neuváděno.

³⁹ DEML, Jakub. *Píšu to při světle nočním*. Praha, 1998, str. 315. ISBN 80-7215-065-0.

⁴⁰ ZEJDA, Radovan. *Byl Básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004, s. 174-182. ISBN 80-7323-077-1.

⁴¹ Tamtéž. s. 183-185.

od brněnského sochaře Miloslava Vlčka.⁴²

Dále se Marie Zahradníčková snažila získat jeho básně, které vznikaly ve vězení. Zahradníček si většinu básní nezapisoval a snažil si je pouze zapamatovat. Předříkával je svým spoluvězňům, tím se některé básně dochovaly v různých variantách. Písemně zaznamenával jen ty básně, které považoval za obzvlášť důležité. Jeho žena žádala tehdy o sešit, do kterého měl povoleno si básně zapisovat, ten ovšem nebylo možné nikde nalézt.⁴³ Až v roce 2002 byly náhodně nalezeny opisy básní v archivní a spisové službě v Pardubicích ve spise Vladimíra Jareše.⁴⁴ Později se našly i originály. Jeho deník nalezen zatím nebyl.

Po Zahradníčkově smrti vyšly jeho básně poprvé v Římě. V Čechách po jeho smrti vyšly první básně v roce 1963 v antologii české poesie 20. století. Nejdůležitější roli ve shromažďování Zahradníčkovy díla sehrál Bedřich Fučík, který začal vydávat jeho spisy.⁴⁵

⁴² ZEJDA, Radovan. *Byl Básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004, s. 194-196. ISBN 80-7323-077-1.

⁴³ Tamtéž. s. 186.

⁴⁴ JIŘÍČEK, Jan. *Bůh stvořil člověka svobodného. Ne vězně*. Policista. Měsíčník Ministerstva vnitra. Únor 2002 [cit. 2008-03-02].

URL: < <http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/2000/0002/honza.html> >.

⁴⁵ ZEJDA, Radovan. *Byl Básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov 2004, s. 186-191. ISBN 80-7323-077-1.

3. Zařazení Jana Zahradníčka do kontextu české literatury

3.1. Zahradníčkův debut a literatura ve 20. letech

Za vstup Jana Zahradníčka do české literatury lze pokládat jeho básně z roku 1923 uveřejněné v pražském Studentském časopise, které již tehdy vzbudily zájem u odborné veřejnosti.

Dvacátá léta jsou v české literatuře poznamenána vznikem samostatného Československa. Tím se z literatury vytrácí prvek národní nabádavosti. A tak se dostává do popředí estetická funkce literatury. Vzniká mnoho literárních směrů. Literatura není nijak omezována státem. „*Směry i osobnosti se vyvíjely v podnětných diskusích, sporech, návaznostech i negacích. Utvářely ovzduší svobodné výměny názorů, které bylo při všech nedostacích první republiky příznačné i pro politickou atmosféru doby.*“⁴⁶ Na poezii má na začátku 20. let vliv vitalismus, krátce nato se začíná objevovat proletářská poezie. Ovšem smrt Jiřího Wolкера de facto znamená konec proletářské poezie a definitivní příklon k poetismu. Zásadním literárním sdružením tohoto období je skupina Devětsil, která z počátku píše proletářskou poezii, ale později se pod vlivem Karla Teiga přikloní k poetismu.⁴⁷

Díky příznivé politické situaci vzniká velké množství literárních časopisů (např. Akord, Přítomnost,...) a nakladatelství. Asi jedním z nejvýznamnějších bylo nakladatelství Melantrich, které vedl Bedřich Fučík.

Na konci 20. let je literární tvorba poznamenána světovou hospodářskou krizí. Optimismus, který nastal po vzniku samostatného Československa, střídá skepse a obavy z dalšího vývoje. Dochází k rozporům mezi samotnými tvůrci. Kromě hospodářské krize na to má vliv i bolševizace komunistické strany. „*Ostré spory uvnitř avantgardy („generační diskuse“), 1929-1930) poukázaly na fakt, který si umělci z Devětsilu dosud málo uvědomovali, totiž na to, že moderní umělecká tvorba se dostává do rozporu s revolučním, komunistickým politickým hnutím.*“⁴⁸ Autoři, kteří byli členy KSČ a proti novému směřování strany protestovali, byli ze strany vyloučeni. V souvislosti s hospodářskou krizí se stále více problematizovaly vztahy s českými Němci, protože právě je nejvíce postihovala obrovská vlna nezaměstnanosti. Díky tomu v roce 1935 Sudetoněmecká strana vítězí ve volbách. „... *i Češi jsou na tom nemálo vinni, vinni tím, že si dost Němců nehleděli, dost se o ně nestarali a že v celém svém styku s Němci nezaujali jedinou rozhodnou a důslednou linii, nýbrž nedůsledně, od případu k případu, se zmítali od jednoho pólu k druhému.*“⁴⁹ A tak je demokracie

⁴⁶ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha 2004. ISBN 80-7106-308-8.

⁴⁷ NEZVAL, Vítězslav. *Moderní básnické směry*. Praha, 1984. s. 154,178-181.

⁴⁸ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 585. ISBN 80-7106-308-8.

⁴⁹ ŠALDA, František Xaver. *Šaldův zápisník. Svazek VIII*. Praha 1994.

v Československu ohrožována jak ze strany levicových radikálů, tak i ze strany těch pravicových. „ Za této situace se také čeští spisovatelé obracejí častěji k věcem veřejným a hledají směr duchovního života.“⁵⁰ Díky tomu získává vliv katolicismus. Přešel k němu například Zdeněk Kalista, který byl dříve zaměřen revolučně, spíše komunisticky orientovaný František Halas k němu projevoval náklonnost.⁵¹ „ V katolicismu a v tradici nacházeli umělci protiváhu vůči krizi a rozkladu, hledali v nich řád a pozitivní hodnoty.“⁵² Katoličtí autoři se v tomto období dají rozdělit na dvě skupiny. První skupina, do které patřil Jan Čep, Bedřich Fučík, ..., byla otevřená a tolerantní vůči jiným názorům a směrům. Druhá skupina, jejímž hlavním představitelem byl Jaroslav Durych a autoři okolo časopisu Řád a Obnova, se vyznačovala svým nesmiřitelným, tzv. integrálním katolicismem.⁵³

3.2. Sbírký Pokušení smrti, Návrat a literatura ve 30. letech

Zahradníčkova první sbírka s názvem „Pokušení smrti“ vychází bibliofilsky v roce 1930. V této sbírce se autor zabývá existenciálními otázkami. Je plná úzkosti, pocitu samoty a vyřazenosti ze společnosti.

Tím je sbírka blízká dílům Františka Halase, Vladimíra Holana a Viléma Závady.⁵⁴ Jejich díla jsou v této době také plná pesimismu, často se objevuje motiv smrti. Je to právě reakce na výše popisovanou společenskou a politickou situaci, která se v literární tvorbě nejdříve promítla právě v poezii. Například Bedřich Václavek charakterizuje tvorbu Viléma Závady takto: „A nad ním se vznáší vrstva melancholie až baudelairovsky žhavá, bodavá a trýznivá. Již v „Panychidě“ odhalil Závada kořen své vnitřní krise a světobolu nové generace, vysílené a churavé Evropy.“⁵⁵

Vytrácí se radostné opojení životem charakteristické pro poetismus, které bylo typické například pro Vítězslava Nezvala, střídá ho skepse, bolestné vnitřní rozpory a tragický životní pocit.

Autoři Halas, Závada a Zahradníček jsou velmi ovlivněni Bohuslavem Reynkem.

„Reynkova tvorba je vlastně ve všem protichůdná avantgardě: podnícená venkovskou přírodou, viděnou prostě a chudě, směřující ke křesťanské víře, nasycená obrazy z Bible o motivy úzkosti. Je více niterná než poetisticky rozpínavá, stylově prostá a zároveň „neohrabaná“, s archaismy a s „nepřirozeným“ slovosledem.“⁵⁶

Tímto je trochu blíže Reynkovi Zahradníček než Halas a Závada, protože on také neprošel

⁵⁰ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 614. ISBN 80-7106-308-8.

⁵¹ Tamtéž. s. 615.

⁵² Tamtéž. s. 615.

⁵³ Tamtéž. s. 615.

⁵⁴ BRABEC, Jiří. *Návrat Jana Zahradníčka*. Literární noviny, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03].

URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN/16.1967/17/5.png>>.

⁵⁵ VÁCLAVEK, Bedřich. *Česká literatura XX. století*. Praha, 1947. s. 120.

⁵⁶ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 617. ISBN 80-7106-308-8.

poetismem, řadil se k autorům okolo časopisu Tvar. Víra v Boha je v Zahradníčkově tvorbě velmi důležitá a venkovská příroda a vztah k ní jsou v jeho díle často zobrazovány. Ke krajině svého rodiště se ve svých básních často navrácí a opěvuje ji. Silné pouto k rodné krajině je společné i pro Viléma Závadu. Dalším společným rysem pro Zahradníčka, Halase a Závadu je i to, že se postupně v dalších sbírkách odpoutávají od svých vnitřních bojů a pesimismu a otevírají se více životu a radostem s ním spjatých.

To se odrazí v další Zahradníčkově sbírce „Návrat“, která vychází v roce 1931. Tematicky je stále blízká první sbírce. Ale ubývá zde zahledění se do vnitřního světa a přibývá širších obzorů. Do popředí se zde dostává důležitost víry v Boha, jedná se o návrat k duši a k Bohu. Motivy smrti odeznívají. „*Návrat je překonáním krize vyvolané příchodem do hemžící se, ba nepřátelské velkoaglomerace lhostejných lidí, návratem do přirozeného ovzduší gymnaziálních let, návratem k sobě, k životu, k milovaným a milujícím přátelům.*“⁵⁷

Dalším Zahradníčkovi tematicky blízkým autorem je Vladimír Holan a to především svou sbírkou Triumf smrti. „*Svět se tu jeví jako nevyzpytatelný, úskočný.*“⁵⁸ Společenská krize se začíná v jeho sbírkách objevovat v druhé polovině 30. let.

Dalším básníkem tohoto období je Richard Weiner. Je vzdálen hravosti Nezvalovy poezie, blíže je Halasovi a to způsobem vyjádření existencionálních pocitů.⁵⁹ Na druhé straně představitelé avantgardy postupně přešli k surrealismu, který Zahradníček naprosto neuznával. V roce 1934 je založena Surrealistická skupina. Vydává několik sborníků. Nejvíce se hlásí k odkazu Karla Hynka Máchy. K jeho odkazu se zároveň přihlásí i autoři patřící i do jiného proudu poezie, a to právě v roce 1936, kdy uplyne 100 let od umělcovy smrti.⁶⁰

Dalšími básníky, kteří se v této době blížili tvorbě Jana Zahradníčka byli Jaroslav Seifert, Jan Hora a František Hrubín. „*Z jedné strany se blížili Halasově existenciální poezii, z druhé Zahradníčkově spirituálnosti. Spojovalo je lyrické vyslovení času, ticha a vzpomínky.*“⁶¹ Dílo Jaroslava Seiferta i Josefa Hory prošlo vlivem proletářství a pak poetismu. Na konci 30. let do jejich tvorby vstupuje motiv ohrožení národa. V období války se v Seifertově tvorbě objevuje téma domova. František Hrubín ve třicátých letech teprve debutuje, ale jeho talent je již nesporný. Je částečně ovlivněn Horou, Halasem a Seifertem. Jeho první sbírky jsou „Zpíváno z dálky“ (1933) a „Krásná po chudobě“ (1935). „*Najdeme v nich milostné a přírodní motivy, tichou něhu, závrať letních nocí, ale také uhranutí pomijivosti a zmarem.*“⁶² Pozdějšími sbírkami „Země po polednách“ (1937) a „Včelí

⁵⁷ FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Praha, 1992. s. 240. ISBN 80-7023-109-2.

⁵⁸ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 624. ISBN 80-7106-308-8.

⁵⁹ Tamtéž, s. 626.

⁶⁰ GALÍK, Josef et al. *Panorama české literatury: Literární dějiny od počátků do současnosti*. Olomouc, 1994. s. 219-220. ISBN 80-85839-04-0.

⁶¹ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 631. ISBN 80-7106-308-8.

⁶² Tamtéž. s. 635.

plást“ (1940) se přibližuje k Zahradníčkově poezii. „... sílí duchovnost a symboličnost veršů, příklon k jistotám krajiny, rodu a náboženského řádu.“⁶³

3.3. Odras předtuchy války v české poezii 30. let a vliv 2. světové války na vývoj české literatury

Další sbírky, které v průběhu 30. let Zahradníček vydává, jsou „Jeřáby“ (1933), „Žíznivé léto“ (1935) a „Pozdravení slunci“ (1937). Pro sbírky „Jeřáby“ a „Žíznivé léto“ je typické odpoutání se od vlastních vnitřních bojů, objevuje se zde radost z žití. V křesťanském pojetí se zde objevuje motiv chudoby. Sbírkou „Pozdravení slunci“ je rovněž projevem vděčnosti za život, ale již se zde objevují špatné předtuchy dalšího vývoje.

„Pro českou poezii... začala válka mnohem dříve než květnovou mobilizací.“⁶⁴ Takto to tvrdí Bedřich Fučík v jedné z kapitol knihy „Píseň o zemi“. Poukazuje zde na to, že ačkoliv téma první světové války se v literatuře již opouští, někteří básníci v něm pokračují neustále, a naopak zde zaznívá tušení války další. Jde o díla Františka Halase, Josefa Hory a již zmiňovaná díla Jana Zahradníčka. Josef Hora už ve skladbě „Deset let“ z roku 1928 mluví o První válce jako nedohrané, a tudíž se zde objevují obavy z další. A tyto obavy se prolínají i jeho následujícími sbírkami.

Zahradníček a Hora byli tedy prvními, kdo v motivech domova vyjadřují obavy o národ, k nim se ale postupně přidávají další tvůrci.⁶⁵ V roce 1938 to byli především František Halas („Září 1938“) a Vladimír Holan („Sen“). „Přemocný hněv v spravedlivém rozhorlení nehledá v této chvíli a nekráší slova- vytrhává je jako dlažební kameny, bere je od úst chlapů proklínajících, aby nemuseli plakat a hází je v chuchvalcích mokvajících krvi kolem sebe.“⁶⁶

Dalším důležitým dílem je Nezvalova skladba „Historické obrazy“ z roku 1939. Dále začíná opět publikovat Josef Palivec. Sbírkou „Pečetní prsten“ (1941) je plná experimentů s jazykem, objevuje se zde motiv boje dobra se zlem.⁶⁷

V období Mnichova byla česká literatura ohrožována nacismem, ale zároveň i stalinismem. Zejména u mladé generace umělců se objevují sympatie se socialistickými idejemi. Dochází tak ke sporům mezi přívrženci a odpůrci komunismu a stalinismu.⁶⁸ K odpůrcům komunismu samozřejmě patří i Jan Zahradníček. Ten svůj postoj k mnichovské zradě, Masarykově státu a stalinismu vyjádřil v již výše zmiňovaném pamfletu „Pláč koruny svatováclavské“.

Společenská situace se nejdříve odráží v poezii. Znovu se tedy dostává do popředí téma národa,

⁶³ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 635. ISBN 80-7106-308-8.

⁶⁴ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha 1994. s. 11.

⁶⁵ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha 1994. s. 11.

⁶⁶ Tamtéž. s. 16.

⁶⁷ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 692. ISBN 80-7106-308-8.

⁶⁸ BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země koruny české. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha, 2002. s. 239. ISBN 80-7185-504-9.

který je v ohrožení, apeluje se na národní jednotu. Návrat k legionářské literatuře, gotice, baroku a lidové slovesnosti. Tento návrat se bude stále více prohlubovat a zintenzivňovat v období okupace. Autoři budou připomínat a oslavovat významné osobnosti české literatury (Jaroslav Seifert: „Vějíř Boženy Němcové“), obracení se k symbolům českého národa, znovu se vydává dílo Františka Palackého apod.⁶⁹ Ale důležitý je i návrat k duchovním hodnotám. Ožívá Březinovo pojetí národa jako společenství živých i mrtvých, díky čemuž se dostáváme ke zmiňovaným významným osobnostem (Neruda, Mácha, ...), a přes ně se vracíme až ke křesťanské nauce. *Česká poezie ve chvíli, kdy se rozhodovalo o bytí či nebytí, nemohla se nerozpomenout na duchovní základy svého národa. Nikoli ze slabosti, i když v úzkosti, tedy především z lásky.*⁷⁰

Typickými a nejdůležitějšími díly, pro něž je hlavním tématem obrana ohroženého národa, jsou v tomto období sbírky Františka Halase, Jaroslava Seiferta, Františka Hrubína, Vladimíra Holana. Někteří katoličtí autoři (Durych, Zahradníček,...) zintenzivnili svoji kritiku vůči podstatě Československého státu.

Od března 1939 dochází k zatýkání nevyhovujících osob, tedy osob demokraticky smýšlejících, sympatizujících s komunismem či socialismem. Patřili mezi ně například Josef Čapek, Ferdinand Peroutka aj.

Z počátku nebyla situace v české kultuře tak vyhrocená jako třeba v Polsku, knihy i noviny směly vycházet, i když podrobené cenzuře. K zhoršování situace dochází od roku 1941, protože se stále více k moci dostávali lidé, kteří spolupracovali s Němci.⁷¹ S nástupem říšského protektora Reinharda Heydricha je situace kritická, cenzura sílí, stále více literárních časopisů a novin je zakázáno. Například v roce 1940 zákaz vycházení postihne časopis Lumír, v roce 1942 přestává vycházet i nejvýznamnější literární časopis Kritický měsíčník. Díky tomu vzrostl význam kulturních rubrik deníků.⁷²

Díky válce přichází česká literatura o obrovskou řadu osobností. A to už z důvodu toho, že mnoho českých umělců emigruje (Voskovec, Werich, Hostovský...), tak z důvodu, že další řada osobností válku nepřežije. Karel Čapek umírá krátce před válkou, Vladislav Vančura je za „heydrichiády“ popraven, Karel Poláček umírá v koncentračním táboře a podobně krutý osud stihl další řadu literátů.⁷³

A v období okupace také dochází k tomu, co bude typické pro českou literaturu až do roku 1989, s výjimkou krátkého období po válce, které je ukončeno únorovým převratem v roce 1948. Česká

⁶⁹ BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země koruny české. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha, 2002. s. 240-242. ISBN 80-7185-504-9.

⁷⁰ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha 1994. s. 20.

⁷¹ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 680. ISBN 80-7106-308-8.

⁷² POLÁČEK, Jiří et al. *Průhledy do české literatury 20. století*. Brno, 2000. s.257-258. ISBN 80-7204-162-2.

⁷³ BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země koruny české. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha, 2002. s. 246-247. ISBN 80-7185-504-9.

literatura se začne dělit na oficiální, neoficiální (ilegální) a exilovou. Přičemž je pro ilegální a exilovou literaturu za 2. světové války typický ústup umělecké složky před nabádáním politickým a národně uvědomovacím.⁷⁴

V průběhu 2. světové války vycházejí Zahradníčkovi dvě sbírky. V roce 1940 to je sbírka „Korouhve“ a v roce 1944 sbírka „Pod bičem milostným“. Dále také vychází kratší skladba „Žalm z roku dvačtyřicátého“ (1945), která je věnována obětem a hrůzám „heydrichiády“, a rozsáhlá báseň „Svatý Václav“ (Vychází v roce 1945).⁷⁵

Ve sbírce „Korouhve“, kterou dopsal v roce 1938, se Zahradníček obrací k patronům české země, jejichž prostřednictvím vyjadřuje víru v zachování národa. Tato víra je pak dotvořena ve skladbě „Žalm z roku dvačtyřicátého“.

„Obohacené strážní, vybičované krutostí nepřátel dorostou Korouhve ve dvou letech do největší české básně této války, do Zahradníčkova žalmu 42. Není zdaleka možno na tomto místě opsat křivku tohoto grandiózního díla, které je shrnutím české hrůzy i víry jak svou silou skladebnou a nosností myšlenkovou, tak neúchylností své lásky. Tato báseň suverénně vyhmatavá z nejhlubšího zmatku kosmický smysl strašného dění války, a soudíc přísně nás, vynáší za všechny zároveň spravedlivý a nelitostný soud nad největším zlem doby. Žalm 1942 proklíná, bojuje, modlí se- je v něm doslova a do písmene celá válka, i ten čas, jenž přišel ještě po jeho vzniku, je odpovědí na volání Halasovo z roku 1938, je naplněním a rozhodnutím.“⁷⁶

V této době vychází i skladba „Stalingrad“ od Františka Hrubína. „... útlejší, menšího prostoru a vůle, podrážděná dosud úzkostí, již v Zahradníčkovi nikdy nebylo.“⁷⁷

Hymnus „Svatý Václav“ je alegorií okupační doby. Postava Václava se spojuje s Andělem pomsty a Václavova korouhev je znamením blížící se svobody.⁷⁸ Hlavním tématem sbírky „Pod bičem milostným“ je erotická láska, ovšem jen zdánlivě zde jde do pozadí téma válečné situace. „... a každý lístek svatební kytice milostných veršů Zahradníčkových je doslova a do písmene poznačen krví válečných let...“⁷⁹ Toto zdání je typické i pro jiná díla tohoto období, které na první pohled působí, že jsou od tématu války naprosto odpoutána, ale ve skutečnosti jím jsou zcela protkaná.

Důležitým momentem ve vývoji válečné poesie je nástup mladé generace, do níž patří již zmiňovaný Josef Hora, Ivan Blatný, Jiří Orten, Josef Kainar, Oldřich Mikulášek a další. Vyrůstají v době, kdy jsou v krizi veškeré morální hodnoty, demokracie a humanismus jsou ohroženy. Útočiště hledají především ve svém nitru. Navazují na Jakuba Demla, Richarda Weinera, Vladimíra Holana a hlavně na Františka Halase. Mnozí z nich se pak sdružili pod „Skupinu 42“ a „Ohnice“⁸⁰

⁷⁴ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 680. ISBN 80-7106-308-8.

⁷⁵ ZAHRADNÍČEK, Jan. *Knihy básní*. Praha, 2001. s. 850,886,904. ISBN 80-7106-461-0.

⁷⁶ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha 1994. s. 21.

⁷⁷ Tamtéž, s. 21.

⁷⁸ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 680. ISBN 80-7106-308-8.

⁷⁹ FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha 1994. s. 21.

⁸⁰ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 704-709. ISBN 80-7106-308-8.

3.4. Situace v české kultuře po 2. světové válce, únor 1948, 50. léta

Když válka skončí, začínají se postupně navracet umělci z emigrace a z koncentračních táborů. Ale jak už jsme se výše zmiňovala, bylo mnoho těch, kteří během války zahynuli. Další nenahraditelnou ztrátou pro český stát je odsun německého obyvatelstva, čímž česká literatura přichází o svoji pluralitu.

Z počátku jsou vydávány knihy, v kterých jsou popisovány bezprostřední zážitky z války. Tvoří je jak díla již známých autorů, tak i díla tvůrců doposud neznámých, nebo dokonce anonymních. Vydávají se posmrtná díla, která se nějakým způsobem dostala z vězení a koncentračních táborů. Jedná se například o dvě naprosto odlišná díla J. Fučíka aj. Čapka. Na jedné straně je to „Reportáž psaná na oprátce“ od Julia Fučíka, která je plná víry ve vítězství a v komunismus, na straně druhé tu jsou verše Josefa Čapka „Básně z koncentračního tábora“. „*Vycházejí rovněž z konkrétních zážitků i vzpomínek vězně, ale upínají se k existenciální reflexi údělu člověka vydaného vládě zla.*“⁸¹

Velký vliv na nastupující generaci má dílo Jiřího Ortena. Pro mnohá díla této doby je typické černobílé pojetí období války- Jan Drda „Němá barikáda“- bezcharakterní Němci a proti nim statečný český člověk.

Mnoho autorů píše z počátku oslavné verše na konec války, Sovětský svaz. Někteří u toho zůstanou a dají se do služeb státu (Vítězslav Nezval, Josef Kainar,...), někteří jsou optimisticky naladěni jen z počátku a pak se od oslavné rétoriky odvrátí (František Halas, Vladimír Holan).

Jedním z mála autorů, kteří hned z počátku odhalili zhoubný směr dalšího vývoje, byl opět Jan Zahradníček. V roce 1944 píše sbírku „Stará země“, ta vychází v roce 1946, a říká v ní, že pokud se neobrátime zpět ke křesťanským hodnotám, k Bohu, nikdy nemůže dojít k obrodě národa. Otočení se k Sovětskému svazu je pro něho nepřijatelné. A na tuto sbírku navazují další- „Rouška Veroničina“ vychází v roce 1949, poema „La Saletta“ (1947) a vrcholná to skladba „Znamení moci“ (1950-51). „*Báseň La Saletta místy útočností působí jako pamflet, ale svou stavbou (prolínání místa a času) i vyjádřením úzkosti z nového ohrožení se staví vedle Hrubínovy Hirošimy a posledních básní Halasových.*“⁸² Sbírkou „Cesta k poledni“ (1947) od Vladimíra Vokolka v sobě také nese téma odklonění člověka od Boha a pád do materialistické totality. Toto téma se objevuje také u Jana, Čepa, Jakuba, Demla a dalších.⁸³

Ačkoliv se společnost teprve rozhoduje, jakou cestou se vydat a na co navázat, je orientace na Sovětský svaz zřejmá, a také hned po skončení války je Zahradníček napadán ze strany komunistických autorů. Záminkou jsou údajné sympatie s fašismem, jak se o tom zmiňují již

⁸¹ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 722. ISBN 80-7106-308-8.

⁸² Tamtéž. s. 725.

⁸³ MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu: Studie o české literatuře*. Praha, 1995. s. 130-131. ISBN 80-7113-129-6.

v kapitole věnující se autorově životě. Spolu s ním začali být utlačováni i Jakub Deml, Jaroslav Durych a Jan Čep.

Ostatní autoři zůstávají zatím nedotčeni. Nastupuje další generace básníků, pro něž je význačný tragický životní pocit. Část básníků navazovala na předválečnou avantgardní poetiku- k nim patřila surrealistická skupina Ra (Ludvík Kundera,...).⁸⁴ „*Jiní se přiklonili k proklamativním výzvám na cestu k socialismu (zárodek pozdější oficiální poúnorové poezie)*.“⁸⁵ Na tvorbu Jana Zahradníčka navazují katolicky orientovaní autoři- např. lyrik Josef Suchý. Velkou roli hraje Skupina 42.

Po únorovém převratu začíná být literární tvorba a její tvůrci velmi rychle omezováni. „*Krátce po puči bez oficiálního zdůvodnění byly „demokraticky“ zakázány kulturní, liberální, kulturně-politické a kulturně-náboženské týdeníky a časopisy (Dnešek, Obzory, Svobodný zítřek,...) a během roku 1948 byly pak postupně zastaveny všechny nekomunistické i některé nekonvenční, nedogmatické komunistické kulturní, literární, vědecké,..., revue.*“⁸⁶ Soukromá nakladatelství jsou rušena. Jsou zakázány všechny skupiny, které nevyhovují komunistickým idejím. Začínají procesy s kulturními představiteli. V roce 1951 je zatčen i Zahradníček. Je odsouzen na 13 let a z té doby se podařilo postupně z nalezených motáku, z ústního podání spoluvězňů, ale i z toho, co stihl Zahradníček sepsat na svobodě, vydat dvě sbírky. Jsou to „Čtyři léta“(1969) a „Dům strach“ (1982). Ve sbírce Čtyři léta Poprvé a naposled Zahradníček pronáší k Bohu výčitky, a to za smrt svých dětí.⁸⁷ Sbírka Dům strach vznikala v prvních letech Zahradníčkova věznění až do jeho prvního propuštění. Objevuje se zde symbol kříže a zdi a tyto dva symboly protínají celý prostor básní. Zed' dělí lyrický subjekt vyprávění od venkovního života. A pohled subjektu vyprávění z prostoru vězení ven je křížem, jako symbolu utrpení a oběti, protnut.

⁸⁴ GALÍK, Josef et al. *Panorama české literatury: Literární dějiny od počátků do současnosti*. Olomouc, 1994. s. 314-318. ISBN 80-85839-04-0.

⁸⁵ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. s. 728. ISBN 80-7106-308-8.

⁸⁶ KRATOCHVÍL, Antonín. Žaluji. *Vrátit slovo umlčeným*. Praha, 1973. s. 13. ISBN 80-85281-01-5.

⁸⁷ ZAHRADNÍČEK, Jan. *Knihy básní*. Praha, 2001. s. 966. ISBN 80-7106-461-0.

4. Analýza textu

4.1. Vysvětlení základních pojmů používaných při analýze

Motivem rozumíme takový prvek textu, který uvádí děj do pohybu. Je to základní dynamická složka díla vytvářející epickou dějovost nebo lyrické napětí. Motivy se sdružují do skupin a vytvářejí téma díla.⁸⁸

Téma stojí jednak v základu celého díla a nazývá se jako hlavní téma- vymezuje to, o čem dílo jako celek vypovídá- jednak se ve spojení s hlavním tématem realizují témata dílčí, která rozvíjejí a konkretizují téma hlavní.⁸⁹

Tektonické principy jsou založeny na opakování, gradaci (vystupňování), kontrastu a paralelismu. Na jejich základě se k sobě přiřazují jednotlivé části textu.

Tropy jsou jazykové prostředky, které jsou založeny na přenášení významu. Podle toho, na jakém základě tropy vznikají rozlišujeme, dva druhy tropů, a to metaforu a metonymii.

Figury mají za funkci zvýšit intenzitu působení významu textu na čtenáře.⁹⁰

Symbol je něco, co v sobě nese hlubší (skrytý) význam. Algebraické a logické symboly jsou konvenčními, dohodnutými znaky. Náboženské symboly jsou založeny na určitém vnitřním vtahu mezi „znakem“ a „označovanou“ věcí, metonymickým či metaforickým: kříž, beránek, dobrý pastýř.⁹¹ Symbol se od obrazu a metafory liší tím, že se znovu a znovu navrácí, že přetrvává. Obraz může být jednou vyvolán jako metafora, ale pokud se opakovaně navrácí stává se symbolem a může se stát dokonce součástí symbolického (či mytického) systému.⁹²

V La Salettě i ve Znamení moci autor často využívá biblické symboly. Biblická symbolika je brána jako základ lidských dějin. V silovém poli biblických obrazů a symbolů, v jejich směsici času a věčnosti, se ukazuje jednota a celistvost bytí, ve kterém je člověk měřítkem věcí; avšak původní měřítko, pravzor spočívá v Bohu.⁹³

⁸⁸ PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc, 2000. s. 102-104. ISBN 80-85839-44-X.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž. s. 110-111,114.

⁹¹ WELLEK, René- WARREN, Austin. *Teorie literatury*. New York, 1977. s. 266.

⁹² Tamtéž. s. 267-268.

⁹³ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha, 1999. ISBN 80-7021-254-3.

4.2. La Saletta- vlastní rozbor

A) Analýza 1. zpěvu

La Saletta má šest částí- zpěvů. V první části skladby je čtenáři předložen rozklad světa po válce a tušení další katastrofy. Je zde popisováno zjevení Panny Marie, která prostřednictvím dvou dětí zvěstuje příchod pohromy, pokud se lidstvo neobrátil zpět k Bohu.

V úvodní části básně se lyrický subjekt vyprávění z širšího popisu dění postupně snáší níže- zaostřuje- k postavám dvou dětí Maximinovi a Melanií Calvatové. Ze všeobecného popisu situace, kdy nic nemá své určité místo ani jméno, se dostává sice na ještě nejmenované místo, ale již je mu dána velká důležitost, tudíž je nějakým způsobem konkretizováno:

*A zatím daleko Babylona
na jedné zcela obyčejné, nevzhledné, dosud přehlížené hoře,
která však bude jmenována jak Ararat, Sinaj a Kalvárie*

...

A přes toto místo se pohled snáší níž až k postavám dvou konkrétních osob.

Ale i na místo, které není blíže nazváno, je pohled postupně zaostřován a je zde patrné určité časové zakotvení:

*Nastal podzim
Bylo to po veliké válce, ulice rozbourány
bylo to před velikou válkou, ulice postaveny*

V prvních slokách je použito ich- formy. Ke čtenáři promlouvá lyrický subjekt vyprávění, ale čtenář neví, komu tato slova přesně patří. Nejsou to slova varování od Boha (... *táhnoucí se podél veškeré skutečnosti mých pěti smyslů*). Dalo by se uvažovat, zda to není náznak varování Panny Marie, ale ta promluví až v dalších slokách (*Ta která nepromluvila od svatby v Káni/ mlčíc i na Golgotě/ toho dne poprvé po více než osmnácti stech letech/ dává se do řeči s Melanií Calvatovou ...*). Tato ke čtenáři promlouvající postava se bude prolínat všemi šesti zpěvy. Proto pro ni použiji termínu, který využívá v doslovu k La Salettě v knize *Knihy básní Mojmír Trávníček*. Tuto provázející postavu nazval Prorokem.⁹⁴

*Už z rána se stmívalo, přišel déšť a potom slova
má ubohá slova rozprášená od posledního útoku
na zamořené pásmo strachu*

...

⁹⁴ ZAHRADNÍČEK, Jan. *Knihy básní*. Praha, 2001. s. 924. ISBN 80-7106-461-0.

*počala se znovu šikovat
voják za vojákem*

*Šlo o to proniknout hlasem, provrtat
přísností slova rozžhaveného
to, čemu od věčnosti nebyla dána žádná řeč
žádná ústa, žádný nástroj, žádný dech
a co se teď s dýmavou neprostupností
srazilo proti nám
v jedinou krácející zed'*

V druhé sloce je zřejmý odkaz k Bibli, přesně k apokalypse (...*to, čemu od věčnosti ... krácející zed'*). Tyto odkazy k biblickým příběhům se v básni vyskytují velmi často. Například motiv Babylonu, kdy je přímo odkázáno na starozákonní příběh z knihy Daniel:

*Mudrci, věštci, hadači, kouzelníci
překřikovali se navzájem
...
před tajemnou rukou píšící
po stěně paláce babylonského*

První část poemy La Saletta je plná kontrastů. Dala by se rozdělit ještě na další dvě části, nebo spíše na dvě linie, které se zde prolínají. V první linii, jak již bylo zmiňované, je popisován poválečný zmatek. V druhé linii jsme najednou z tohoto chaosu odvedeni pryč. Ocitáme se na jakési hoře- v přírodě. Je zde jasně patrný ostrý kontrast mezi „městem“ a přírodou. Město nazýváno jako biblický Babylon, tudíž je to něco, co je odsouzeno k zániku, a příroda jako symbol čistoty a nezkaženosti. Dalším kontrastem jsou vystupující postavy v obou částech. Nekonkrétní postavy hadačů, mudrců, věstců a kouzelníků a proti nim dvě konkrétně pojmenované postavy Maximína a Melanie. Prvně jmenovaní se snaží pod jakousi rouškou domnělé vyvolenosti dobrat pravdy- zmocnit se pravdy- ale protože opustili jedinou pravdu, a tou pravdou je Bůh, ženou se k záhubě. A tato pravda je paradoxně zvěstována dvěma pasáčkům krav, kteří žijí prostým životem, o nic hlubokého se nezajímají.

*Výsměch dost krutý
si tu ztropila Paní
z mudrců, věstců, hadačů, kouzelníků ze všech, kdo v Paříži, Salamance a Jeně
přecpávají se zdechlinami filozofií řihající pýchou
a zatím jejich slova se potloukají
co nejdále od pravdy*

Je opovrženo vzdělaností (...*na místo vzdělanosti, které není, prostotu...*) a je dána přednost čistotě, ač vyvolené děti nejsou dost vědoucí ani ve své víře (*modlí se špatně a nikdy nebyli dále/ než*

v neděli na mši). Jsou to děti, tudíž jde hlavně o jejich duševní čistotu a nezkaženost.

Autor zde zobrazuje přírodu jako symbol čistoty, jejíž součástí jsou Maximin a Melanie. Díky svojí vnitřní čistotě a pokoře před Bohem, jsou oni dva vybráni, aby jim bylo prostřednictvím zjevení Panny Marie zvěstováno varování pro lidstvo. Naproti tomu stojí symbol Babylonské říše. Světa, který je rozvrácen dvěma válkami a stojí na prahu další katastrofy. Babylon- Babylonská věž- je něco, co bylo postaveno z pýchy- bez Boha- a proto to bylo to zničeno. Takový je i podle autora svět po válce. Bůh byl vytěsněn kamsi mimo podstatu života, a tak nemá to, co člověk tvoří, žádnou trvalou hodnotu. Vše je prohnilé, bez pevných základů. Proto autor poválečný svět přirovnává k Babylonu a říká, že pokud se lidé nenavrátí k jediné pravdě, víře v Boha, neubrání se další pohromě. Příroda zde symbolizuje pro autora jedinou přirozenou podstatu člověka, a tou je pokora a víra v Boha.

Dalším kontrastem mezi oběma liniemi prvního oddílu La Saletty je „neklid města“ a „klid přírody“. Město je plné zmatku a výkřiků, ale nenalézají se v něm žádné odpovědi:

*Bylo křiku
ale na jedinou, poslední, nejzávažnější
otázku odpověď nenalézali
sen zůstal nevysvětlen*

V kontrastu s městem je příroda, v které se nikdo netáže, je v ní ticho a klid, a tak je zde dán prostor k promluvě.

*Protože druzí by ji patrně
neposlouchali anebo jen na půl
ucha pospíchajíc od něčeho k něčemu
pod stropem oblohy popraskané
rozpráví s Melanií a Maximem*

Mnoho kontrastů panuje i v jednotlivých slokách a mezi jednotlivými verši. Hned v prvních verších je ostrý kontrast:

*Zvony (zbyly-li jaké) vyzváněly z blízka
na samém srázu věčnosti*

Motiv vyzvánějících zvonů nás upozorňuje na nějakou událost, která se stala, ale zároveň to může být i upozornění, že něco přichází. A takto je veden čtenář v celé první části skladby. Někáká událost se stala, ale zároveň je zde náznak či předzvěst, že se bude opakovat. Autor využívá k zintenzivnění prožitku strachu z toho, že jsme krok před nějakou pohromou, paralelismu (*Bylo to po veliké válce, ulice rozbourány/ bylo to před velikou válkou, ulice postaveny*). V těchto verších uplatněny tři ze

čtyř zásad tektonických principů- opakování, kontrastu a zmiňovaného paralelismu.

Jsme jakoby v abstraktním prostoru, ale zároveň je zde naznačen i nějaký konkrétní čas- ...*zbyly-li jaké...*- tato slova naznačují, že se jedná o období po skončení války. Je poukázáno na situaci, kdy byly za války zvony používány k výrobě munice, a tato situace je využita k bližšímu určení období, do kterého jsou verše zasazeny. Kontrast mezi tím, že zvony vyzvánějí zblízka, ale zároveň na samém srázu věčnosti, tedy v blízkosti něčeho mimo naši realitu, je možno chápat jednak jako první náznak příchodu katastrofy, která skončí apokalypsou (... *na samém srázu věčnosti*), jednak jako předzvěst nějakého varování právě z prostorů mimo náš svět. Soudíme-li rovněž podle odkazu „na věčnost“. Další kontrast se vyskytuje hned v první části třetího verše: „... *už z rána se stmívalo*, ...“ Motiv rána jako radosti z konce války, ale s ním je hned spjat motiv stmívání se jako další předzvěst příchodu něčeho zlého.

Objevuje se zde také motiv krácející zdi:

...
*a co se teď s démantnou nepropustností
srazilo proti nám
v jedinou krácející zed'*

...
*a zed' se blížila
každým dechem
drtíc pod sebou kolébky i hroby
císařství červů
se ustavičně roztahovalo---*

Symbol zdi lze chápat jako již zmiňovaný odkaz k apokalypse. Zed' je zde personifikována, je to něco, co se dalo do pohybu. Zed' v sobě zahrnuje krácející zkázu, která se nezadržitelně blíží. Síla a neodvratnost této zkázy je zobrazena v metafoře „*s démantnou nepropustností*“. V této sloce zed' zatím kráčí proti nám, v další sloce se nadále přibližuje směrem k nám, ale již drtí a ničí. Oproti tomu si jsou poslední verše vzájemně v ostrém kontrastu, vzájemně si odporují. Svět je již „drcen“, ale „císařství červů“ se dále roztahuje. Lidstvo vidí následky svého chování, ale nic proti tomu nedělá. Respektive snaží se něco dělat, ale pohlížejí na to dle autora z perspektivy své pýchy, berou sebe jako tvůrce a pány, tudíž postupují stále blíž k „srázu věčnosti“.

Verše v následující sloce si opět navzájem odporují:

*Nastal podzim
Bylo to po veliké válce, ulice rozbourány
bylo to před velikou válkou, ulice postaveny*

Tyto verše na nás působí osudovou neodvratností, strachem a jistotou, že se blíží další katastrofa. Ale zároveň tento verš působí až výsměšně. Ulice jsou postaveny, ale je před velikou válkou. Svět,

v kterém stojíme, který jsme nově začali vytvářet, se bortí. Nemůže stát to, co nemá žádné základy. Lidé ztratili cestu a právě postava Proroka na sebe bere úkol, aby tu cestu ukázala.

*Léto od nás odcházelo jako dosud žádné léto
Stmívalo se, růže šly spát, děti se s pláčem
probouzely, jakoby jim kdosi bránil růst*

Verše v této sloce poukazují na výjimečný a zcela nový stav.

*Ty starší tlačila můra, ptali se druha druh
je to minulost doznívající v hrůzách snů
je to budoucnost přicházející v tuchách snů?*

Tato sloka je dále plná obrovského napětí. Autor využívá k posílení prožitku napětí paralelismu a také stylistické kontrasty (antonyma).

Napětí ovšem nejvíce vygradovalo ve sloce předcházející. To, co prostupuje celou první částí sbírky, tedy nejistota a strach z budoucího, je v této sloce nejvíce zdůrazněno, nejvíce vystupňováno (*... a zeď se blížila/každým dechem/ drtíc pod sebou kolébky i hroby...*). I když ve všech slokách jde o vyjádření chaosu, lze i mezi těmito slokami pozorovat další dvě linie popisu dění. V následující, výše citované sloce jde o jistý návrat k linii první sloky. V té je zobrazeno, že se nacházíme v poválečném období, a je zde naznačena předtucha další krize. V dalších slokách se vyskytují biblické symboly a motivy a odkazy ke knize Daniel. V druhé sloce se postupně přechází do linie, kdy je dění popisováno za využití motivu Babylonu. Tato linie plně využívá biblických motivů, jsou zde jasně čitelné konkrétní biblické příběhy, na základě kterých nám autor předkládá popis poválečné situace. A v posledně citované sloce jsme zase již v čase po válce, který je zde konkrétně zobrazen.

Do poslední sloky je přenesen jeden ze základních motivů předchozích slok- motiv snu. V předcházejících slokách jsou dva motivy, které uvádějí věci do pohybu. Je to „ruka píšící“ a již zmiňovaný motiv snu. Tedy odkaz k dvěma biblickým příběhům z knihy Daniel: „Nebúkadnesarův sen“ a „Píšící ruka“. Autor tedy využívá děj jednoho textu v textu druhém, jde o tzv. intertextualitu. Je snaha o vysvětlení těchto dvou symbolů, ale oproti Bibli, zůstanou nevysvětleny. V této sloce je motiv snu opět použit, ale zde ho lze vnímat jako probuzení se z něho. Dalo by se tedy říci, že přechod do další sloky je probuzením se do našeho času. Ale panuje zde stejný zmatek, vše je mimo řád (*„Stmívalo se, růže šly spát, děti se s pláčem/ probouzely...*), tušení příchodu něčeho, co zde ještě nebylo (*„Léto od nás odcházelo jak dosud žádné léto*), stejná nevědoucnost a nevysvětlitelnost toho, co se děje a co se bude dít, (*„je to minulost doznívající v hrůzách snů/ je to budoucnost přicházející v tuchách snů?*).

V následujících slokách je vyobrazeno zjevení Panny Marie, očitáme ve zcela jiné dějové linii. V jiném čase. Je zde popisována událost, která se stala před sto lety, ale je dána do stejné roviny s předcházejícím dějem. V jedné linii zpěvu je popisován poválečný čas, to je období, v němž autor žije, a zjevení. A to, ač se stalo před sto lety, je čtenáři předloženo, jako by se obě události děly zároveň. V prvním zpěvu, jsou tedy dvě časové roviny, ale dala by se zde, jak již bylo naznačeno, sledovat i třetí časová rovina. Tato časová rovina by se dala nazvat jako „rovina nadčasová“. Jedná se o sloky svým dějem čerpající z Bible. Jak jsem již uváděla, příběhy z knihy Daniel a popis poválečného světa se odehrávají v jiné dějové rovině. Téma je stejné, vyskytuje se zde i spojující motiv snu, ale časově jsou od sebe nekonečně vzdáleny. Přesto obě události jsou opět předkládány, jakoby se děly zároveň, dokonce že splývají. Jedná se o jednu a tutéž událost, ale k vyjádření je použita metafora. Autor tedy využívá události z minulosti k vyjádření přítomnosti a předpovězení budoucnosti. Jak bude patrné v dalších zpěvech, autor přestane odlišovat minulost od přítomnosti zcela, oboje se navzájem prostoupí.

Jak již bylo výše popisováno, očitáme se v rovině klidu, z hluku přecházíme do ticha, z chaosu do pevného a smysluplného řádu:

*bez hřímajícího průvodu blesků a orlů
a také andělům prikazujíc by zticha byli
ve společnosti pasáček a krav
sedí a pláče
dívenka*

Panna Marie zde sdělí dvěma dětem, že pokud se lidstvo nezmění, bude potrestáno. Jde tedy o vysvětlení snu, který se prolínal v předcházejících slokách a pro nějž se hledalo vysvětlení. Podobně tedy jako ve Starozákonním příběhu „Nebúkadnesarův sen“ je mnoho těch, kteří si myslí, že jsou ti vyvolení, ale nedokážou se ztišit, aby mohli vyslechnout, co mají pochopit:

*Výsměch dost krutý si tu ztropila z jejich vychloubání
že znají, jak se dělá sněhová vločka
že znají, jak se dělá jitro
že znají, jak se dělá úsměv nevinátka*

*A zatím nevědí
která hodina udeřila
na věžích světa
i v jejich srdci*

A tak je poselství otevřeno tomu, kdo se umí zklidnit, otevřít srdce a naslouchat. Konkrétně zde vítězí (je jí dána přednost) dětská nevinnost, ta je vyvolena jako cesta ke spáse:

*Hledala po celém světě, až našla
na místo blahobytu, kterého není, chudobu
na místo vzdělanosti, které není, prostotu
hledala, až našla dvojici dětí tak chudých
dvojici dětí tak prostých jak jen možno
a s nimi se dala do rozprávky*

B) Analýza 2. zpěvu

Ve druhém zpěvu autor předkládá katastrofickou vizi rozvráceného poválečného světa.

Ještě více prohlubuje a stupňuje básníkův apel. Vystupuje zde do popředí postava Proroka a její předsevzetí a odhodlání bojovat, sdělit lidstvu za každou cenu to, co nevidí, nebo nechce vidět. Bere to jako svůj úkol a poslání:

Nikdo ho neslyšel, jen básníci u svých stolů

...

oni

*těžce uchráněnou prostotou srdce svého
společníci nehodní, druhové bezděční
těch malých dvou proroků Melanie a Maximina*

...

Postavy básníků jsou jedny z osob, které v tomto zpěvu vystupují, a jsou trochu blíže konkretizovány. Prorok a postavy básníků jsou přirovnáváni k Melanii a Maximinovi. Oni vidí bezútěšnou vizi budoucnosti, mají šanci promluvit a varovat lidstvo:

...

*v městech starého světa i za oceánem
zahlédli pod svými okny
truchlivé průvody následků před příčinami
zahlédli pořádat dobročinné sbírky
pro pohořelé z požárů, které ještě nevybuchly*

...

Prorok se zde stylizuje do postav básníků, bere se jako dědic poselství, které bylo řečeno na hoře La Saletta. A jeho úkolem je šířit jej dál. Ale i jeho volání zůstává nevyslyšeno, nakonec jsou jeho slova rozprášena, už nemají ke komu směřovat:

Oni nemají už koho varovat

- všichni jsou postiženi

oni už nemají před čím varovat

- všechny obavy se dopodrobna vyplnily

oni nemají už komu žalovat

- nikdo jich neposlouchá

Nyní se dostávám k postavám, které ve druhém zpěvu rovněž vystupují. Je tu zmíněna postava Protivníka, ale té se budu věnovat později. Dále je zde jmenována postava věštkyně Pýthie, která

zastupuje nekonkrétní postavy mudrců, kouzelníků, ... z prvního zpěvu. V této části vystupuje také „postava“ Boha. On a jeho promluvy byly v prvním zpěvu zprostředkovány osobou Panny Marie. Zde již vystupuje sám a dění je nahlíženo z jeho perspektivy. Z tohoto důvodu se také v tomto zpěvu střídají dvě perspektivy vyprávění děje. Převažuje již zmiňovaný pohled shora, tedy z prostoru kosmu, a z této perspektivy se pohled subjektu vyprávění místy snáší níže, pohled se zaostřuje. V celém druhém zpěvu je k vyprávění využita pouze er-forma.

Mnohem více narůstá dramaticčnost, situace postupně graduje, až v závěru vyústí k naprostému vrcholu, kdy už vše směřuje jen k započetí apokalypsy. Autor zde využívá více personifikace, kdy promlouvání neživých věcí dodává čtenáři ještě větší pocit bezvýchodnosti a vážnosti situace. Moment, kdy i neživé věci trpí a volají slova prosby k lidem, působí na čtenáře velmi silně:

...

*domy stály pot úzkosti na čelech stropů
Hledíce si okny v okna ověřovaly své vrávorání
Zdi je bolely od stání, piliře od držení, přešlapovaly neslyšně*

...

*mumlaly dlouze z hlubin svých průjezdů, schodišť a chodeb
mumlaly teskně **Dejte nám Krista**, znělo to jako pláč
Jejich obyvatelé si to vysvětlovali špatným těsněním
nemohouce připustit, že by kamení promluvilo ...*

V této sloce, ale i v následujících, je nadále zdůrazňována neochota lidí přijmout dle autora jediné možné řešení k záchraně. Celý druhý zpěv je předložením vize apokalypsy.

Tato část je také mnohem abstraktnější, pohybujeme se více v kosmickém prostoru:

*Zatmívalo se výhruzně, záření velikonoční
dohořívalo v oblačných kalváriích, zatímco dole
domy stály pot úzkosti na čelech stropů*

...

I věci pozemské jsou nahlíženy a popisovány shora. Opět se pohybujeme v nekonkrétním prostoru, jediné, co je zde nějak pojmenováno, jsou Alpy. A v nich je zdůrazněno místo zjevení. Ale i tento konkrétně jmenovaný prostor je vnímán vzdáleně, je zasazen do prostoru kosmu:

*Oblačná pohoří Alp se kupila nad světem
a mezi nimi kopec lasalettský*

...

Celým druhým zpěvem jde pouze jedna časová linie a to, co bylo v předcházejícím zpěvu popisováno, jako událost dějící se souběžně s časem autorovým, tedy zjevení Panny Marie, je již jen vzpomínáno:

*Hluchotou bloudila vůně hyacintů
vždy jednou za rok*

vzpomínka je obešla. Trnuli chudí. ...

Synestézie v prvním verši dokládá, že „odkaz la salettský“ je stále živý, ale stále ještě neuposlechnutý, jen ti nejprostší ho mají v mysli. Lidé se stále utíkají k falešným věštcům, hledají nové a nové pravdy, ale tu jedinou vynechávají:

...
*události větší a větší
nosily do kouta revolucím
které měly porodit nové slovo
ale zmítaly se v křečích věštebných
Pythie hrůzou šílené
krev a nadávky vyplivující*

*Byly to samé potraty-
nic se nezrodilo*

Zajímavý je zde motiv věštby symbolizovaný antickou věstkyní Pýthií, která věštila v Apollónově chrámu. Je v naprostém protikladu vůči zvěstování Panny Marie. Pýthia věštila podle toho, jak ji kdo zaplatil. Maria tuto skutečnost zcela pominula a zvěštovala proroctví nejchudším a nejubožejším. Motiv věštby a motiv zvěstování vstupují v celé skladbě vzájemně do kontrastu, odporují si. Věštba jako symbol něčeho světského- nekřesťanského. Naproti tomu zvěstování je dle autora něco, co pochází od Boha, tudíž je to Pravda.

Dalším motivem, který se zde, stejně jako v prvním zpěvu, vyskytuje, je motiv vyzvánění:

...
*a mezi nimi kopec lasalettský
sezváněl pod svou přímluvu
stáda krajin
utrmácených dlouhým putováním
zatímco tragédie začínala a všude
do bubnování k nástupu
nových sil, nových možností, nových lásek
zaznívalo vzdáleným nářkem nepřetržitým
**nebude-li se chtít můj lid podrobiti
budu nucena upustit rameno Syna svého***

Zde na rozdíl od prvního zpěvu vyzvánění zaznívá již z reálného prostoru a místa, ale jeho význam je stejný. V této sloce se ale vyskytují dva zvuky, které se navzájem přehlušují, jsou spolu v kontrastu. Je to vyzvánění a zvuk bubnů. Zatímco motiv vyzvánění symbolizuje varování před trestem a vybízí k návratu ke starým hodnotám, motiv bubnování vybízí k novým věcem, směřuje do budoucnosti. Ale užité spojení – „do bubnování k nástupu“ - evokuje spíše představu nějaké další války, příchodu něčeho negativního. Tudíž si oba motivy zvuků vzájemně neodporují, odporuje si až jejich špatný výklad. Zvuk bubnů je následkem neuposlechnutí hlasu zvonů.

Dalším motivem shodným s prvním zpěvem skladby je motiv hluchoty a neslyšení:

...
*Nikdo ho neslyšel, třebaže slyšet bylo
slavnostně odměřené, zbožné a vážné
otáčení země před svatostánkem slunce
a ustavičné naplňování
zázraku rosy
v očích nového dne*

V první sloce nebylo vyslyšeno varování, ale zde se již situace graduje více, zde již není slyšet varování, že může přijít trest, zde trest skutečně přichází, jsme krok od apokalypsy.

Mnohem výraznější je v tomto zpěvu motiv samoty, který vystupuje v závěru druhého zpěvu:

*Láska je sama, matka je sama, vlast je sama
nikdo nerytěruje, nikdo neláme kopí*

Citované verše evokují pocit jakého si ztišení a rezignace, ale následující verše nám naznačí, že jde spíše o zatmění. Je konec, vše je prostoupeno, apokalypsa může propuknout.

V závěru druhého zpěvu, vystupuje opět motiv zdi, jako symbol neodvratné katastrofy, která stále postupuje a ničí, ale je zde také již pojmenována, oživena do podoby nějaké bytosti- „Protivníka“:

...
*neboť není také protivníků
kromě Protivníka jediného
zloděje dechu a chleba
kterého nevidíme
který je všude
ta démantně nepropustná
kráčející, blížící se, drtící zed'*

Koho tímto Protivníkem autor myslí, je zřejmé, je to Zlo- Ďábel („... zloděje dechu a chleba...“). Takto druhý zpěv končí. Lidstvo je osamoceno. Člověk opustil Boha, Bůh opustil člověka. Lidstvo je ponecháno napospas osudu, který si sami zvolili. Napospas pohromě, kterou sami způsobili. Je zde cítit bezmocnost a neodvratnost („... ta démantně nepropustná, kráčející, blížící se, drtící zed'“).

Oproti prvnímu zpěvu již autor nevyužívá v takové míře kontrastů mezi jednotlivými verši, postavami, dějovými liniemi. Zatímco celý první zpěv byl na vzájemných kontrastech vystavěn, druhý zpěv je vystavěn na postupné gradaci děje. Přesto se zde nějaké kontrasty vyskytují:

*jenom lásky znatelně ubývalo
jenom tratoliště marných řečí a marné krve
rozzrůstala se v bařiny*

...

Kontrast těchto veršů čtenáři ukazuje postup zkázy a marnost snažení odvrátit ji. Veškeré snahy krizi stále více prohlubují.

Ústředním motivem tohoto zpěvu je motiv zdi. Ačkoliv se vyskytuje až v závěru zpěvu, prostupuje všemi slokami. Motiv zdi symbolizující postupující zkázu od první sloky nabývá na větší a větší síle, až zahltlí vše („*Dětem do usínání vcházela slova ta/ hluchým do ticha, slepým do tmy*“), a je v poslední sloce pojmenován. Na rozdíl od ostatních motivů se oproti prvnímu zpěvu význam tohoto motivu nijak neposunul, pouze se zvýšila jeho intenzita. Ostatní motivy jsou podřízeny motivu zdi. Motivы vyzvánění a věštby jsou použity jako symboly varování před pohromou. Motiv neslyšení – hluchoty- zdůrazňuje neodvratnost a intenzitu krize.

C) Analýza 3. zpěvu

Zatímco v druhém zpěvu jsme se nacházeli kdesi v kosmickém prostoru, pohled na děj nám byl předkládán z výšky, ve zpěvu třetím nás autor zavádí do nejhlubšího nitra nás samých. Apeluje na nás, abychom se podívali do nitra našeho svědomí. A tímto nás vede k ohlédnutí do minulosti a zhodnocení všech našich dosavadních činů. A to ať byly myšleny ve zlém, či dobrém. Vyzývá k hluboké reflexi celého našeho života. Je to poprvé, kdy postava Proroka promluví přímo ke čtenáři:

...

*ó čtenáři pokrytecký
můj bližní, můj bratře
to hluboko v nás
pochody všecky, převraty všecky
snují se nejprv...*

Prorok sice hned v úvodu osloví čtenáře s výtkou, ale vzápětí se s ním sjednotí, zdůrazní, že všichni jsme pokrytci. My jsme viníky všeho zla, v našem nitru má počátek. Oproti předcházejícím zpěvům je tu jasný rozdíl v pohledu na to, odkud se zlo bere. V prvních dvou zpěvech bylo sice apelováno na lidstvo, aby se navrátilo zpět k víře. Ale pohled vypravěče z vrchu, tedy jakýsi všeobecný pohled na věc, nás svádí nebrat vinu osobně, nevnímáme ji tak intenzivně. O to působivěji a ostřeji je pak vnímán tento autorův útok na svědomí každého jednotlivého člověka. Autor vše, co bylo v předcházejících slokách odsouváno, před čím byly přivírány oči, naplno otevírá. A motiv viny vystupuje do popředí tohoto zpěvu bez jakéhokoliv zaobalení. Je to v celé básni asi nejsilnější apel přímo na čtenáře, autor se zařezává do čtenářova svědomí:

*...A ten, kdo půjde a natře
svět ošklivou barvou nenávisti*

*namáčí stejně v srdci našem jak svém
Namáčí stejně a nikdy si nejsme jisti
zda po dobrém nebo po zlém
nepřivolili jsme k nějaké vraždě vzdálené
anebo k bezpráví křiklavému*

...

Odkazuje nás až k prvotnímu hříchu. Autor říká, že veškeré činy, které jsme kdy udělali, jsou, neztrácí se. A následky našich činů se můžou vrátit v jakoukoliv dobu. To je dobře vyjádřeno v přirovnání ve druhé sloce ve verši: „... jak vlna zlá nazpět se přiřzene...“.

Člověku byla od Boha dána svoboda, tudíž je za vše, co koná, zodpovědný. Objevuje se zde další motiv- motiv pokání, ke kterému autor vybízí. Lidé se musí vrátit po nitkách souvislostí do minulosti a najít svůj díl viny, a tak dojít k pokání.

Znovu se zde vyskytuje motiv Babylonu, ke kterému, respektive k jeho troskám, jsme upomínání. Autor tímto zdůrazňuje, že místo abychom připustili, bloudíme v kruhu. Pokud se nevrátíme k Bohu, každý náš čin, naše snaha skončí v troskách tak, jako skončil v troskách Babylon:

*Jak dříví do lesa nosíme smrt do království smrti
místo abychom se rozpomněli
před trávou rašící z drti
našich Babylónů*

...

Tak jako bylo ve druhém zpěvu vzpomínáno na zjevení na hoře La Saletta, tedy jako na událost, která se kdysi stala, ale její odkaz stále trvá. Tak je i zde stejně připomenut odkaz Babylonu. A také v prvním zpěvu byl děj týkající se Babylonu předložen, stejně jako zjevení Panny Marie, jako by se děl ve stejný čas se všemi dějovými liniemi. V druhém zpěvu, kdy převažuje kosmický ráz básně, je připomenuto právě zjevení, tedy něco abstraktního, pocházejícího z prostoru mimo naše vědomí. A ve třetím zpěvu jsme naopak v prostoru našeho vědomí, v našem nitru. Tak je zde připomenut motiv Babylonu, něčeho, co bylo vytvořeno člověkem.

Třetí zpěv je podobně jako zpěv druhý založen na gradaci. Zatímco v druhém zpěvu se stupňovalo napětí, zde se stupňuje básníkuv apel ke čtenáři. Od říčení, že veškeré zlo v nás má počátek, přes upozornění o odplatě našich skutků, k naléhání, ať přestaneme obviňovat, když sami jsme vinni, a nastoupíme cestu pokání a vrátíme se k víře, protože v krátkosti se můžeme ocitnout tváří v tvář Bohu:

*místo abychom si řekli, můj bližní, můj bratře
sám nebyls při žádné své myšlence, žádném slově
jas miliard očí planoucích v jedné vatře
osvětluje kroky tvé nejtajnější, abys byl pohotově
Bohu se odpovídat, účet klást neviňátku
jež nevědouc o ničem přijde tě soudit v krátku*

V tomto zpěvu je ústřední postavou každý z nás, k nám je promlouváno. A nad námi stojí Bůh. Jeho pozice je stále stejná, vše sleduje shora. V prvním zpěvu varuje, v druhém trestá, ve třetím čeká.

Tématem třetího zpěvu je autorova výzva provolaná přímo ke čtenáři, aby zhodnotil své skutky a uvědomil si, že všichni jsme viníky a není jiné cesty než cesty pokání.

D) Analýz 4. zpěvu

Ve čtvrtém zpěvu se pohybujeme opět v kosmickém prostoru a také jako ve třetím zpěvu je sčítáno a hodnoceno, jak jsme se provinili vůči Bohu. Je zde použita ich-forma. Osoba Proroka je středem dění a z jeho pohledu nám je předkládán děj. Jeho pohled směřuje nahoru nad sebe a dolů pod sebe. Vše je převráceno, mimo své místo a řád:

*Stojím na planetě naší rychle se otáčející
pod nohama roj sluncí a nad hlavou
lesy a moře a domy v záři své
vše převráceno a věčně se převracející
v ložiskách smaragdové hry světelné*

...

Autor zde rozevívá téma věčně živé minulosti. Je to podobné jako v předchozím zpěvu, kdy upozorňoval na nikdy neumírající skutky. Ale zde je to nahlíženo z vyšší perspektivy, z kosmické perspektivy, tudíž je vše zobecněno. Minulost je plná našich vin, nikdy se té tíhy nezbavíme:

*Kolem dokola zkamenělá kronika šerá
se všemi záchvěvy
listí a srdcí slov, co vyřčena včera
i kteréhokoliv dne už od Evy
mne svírá tíhou svou*

...

Minulost symbolizuje zavržení víry v Boha, proto na Slunce i na oblohu je pohlíženo směrem dolů. Zároveň to může být také chápáno, že autorova výzva k návratu k Bohu, je výzvou k návratu k našim kořenům. Budoucnost bez návratu k Bohu není, splývá s minulostí v jedno. V budoucnosti se skrývá bilance a vyúčtování naší minulosti:

...

*mezi dvojí tmou
mezi dvěma lázněmi
v oceáně s jitřenkou
a v oceáně s večernicí*

Motiv otáčející se planety, který se objevil i ve druhém zpěvu, evokuje vinu celé lidské společnosti. Zdůrazňování jejího rychlého otáčení symbolizuje, že jsme jen krok od pohromy, že všechny naše

skutky se hromadí, nic se přes všechna varování nemění, vše směřuje ke konci. A na planetě stojí sama postava Proroka, jakoby chtěla podobně jako Kristus nastoupit cestu kříže, vzít na sebe veškerou vinu. Je středem a z jeho pohledu nám je předkládána rozvrácenost světa, vše je naopak. Obrací se do svého nitra, minulosti a vidí lidské zpronevěřování se vůči Bohu, které se nahromadilo a zatemnilo budoucnost:

...
*a jak sestupuji temným schodištěm svého těla, svých let
hmatám kolem sebe tmou tmou
a za ní událostí všech lávu sesedlou
temnou tloušťku masivů pohrom utichlých
ze všech stran planetu svírající...*

Vše je předkládáno z pohledu Proroka a přes svoji osobní reflexi nás vybízí k obrácení se zpět k Bohu.

Objevuje se zde opět motiv dětské čistoty, která nás mívá kdesi v kosmu a která se rovněž táže na naše skutky. Její význam je roven Bohu i před ní se zpovídáme. Autor využívá motiv tázajících se dětí k zdůraznění špatnosti lidského počínání. Nemáme právo ničit budoucnost nevinným, musíme brát ohled na ty, kteří ještě nic nezpůsobili, ale již následky našich činů nesou:

...
*plné moudrosti v čase jurodivém
který se marně ptá
proč se najednou pod dlažbou a zdivem
udělalo tak špatně zemi
že zvrací své mrtvé...*

Tento zpěv je založen na tom, že vše je naopak, převráceno, ale podobně jako v předcházejícím zpěvu se děj postupně stupňuje, až je vystupňován k samému vrcholu. Tím je symbol kříže. Minulost prostoupila budoucnost, a buď můžeme nastoupit cestu pokání, nebo „ukřižování“:

...
*Stojím a potácím se v planety zběsilém otáčení
kde mrtví s živými pomíšení
Stojím a stojí Kříž
nehybný ve svém kmeni
a jeho ramena
na západ a východ dychtivě vztažená
letíce výš
vrhají stín svůj na planetu*

Ústředním motivem čtvrtého zpěvu je právě motiv kříže, jehož stín přetíná planetu. Zahnuje v sobě zároveň utrpení i trest. Hlavním tématem nadále zůstává bilancování lidské viny, sčítání všech našich skutků. Ale na tuto skutečnost už není nahlíženo zevnitř, ale z vrchu- v průsečíku dějin celého lidského pokolení. Existuje zde jeden čas, který pohlcuje všechno- minulost i budoucnost.

E) Analýza 5. zpěvu

V pátém zpěvu se vyhraňuje básníkův postoj. Odděluje se od masy a sám se vydává na cestu zpět, na cestu k Bohu. Společnost podrobuje tvrdé kritice, vytýká jí její materialistický přístup k životu, nabubřelost a povrchnost:

*Nechce se mi, i když by všichni
po hlavě chodili, po hlavě chodit též
třebaže se vydávám v nebezpečí
směšnosti pro chůzi svou přirozenou
nechce se mi halekat ano a halekat ne
podle toho jen, odkud fouká
děsím se mravenišť okusujících krabičku od zápalek
děsím se stád
přežvykujících od rána do večera
jediný žvást-*

Ve zpěvu je zdůrazněn rozkol společnosti. Vše se dostává mimo běžný řád, vše je naopak, což postupně graduje. A z hlediska této převrácenosti je nazíráno i na běžné skutečnosti (*třebaže se vydávám v nebezpečí/ směšnosti pro chůzi svou přirozenou*).

Na počátku zpěvu jsme v abstraktním prostoru, kde se objevuje motiv času, ale nejde o čas reálný, jde o čas metafyzický. Hodiny, které čas odpočítávají, neměří stále stejně. Odpočítávají tak, jak je potřeba každému. Ať bude náš život jakýkoliv, vždy se dostaneme k jedinému soudci.

...
*Chvat hodin pomalejší než balvanů zrání
pomalost hodin rychlejší nežli blesk*

Kontrast těchto dvou veršů poukazuje na to, že Bůh je nad všemi našimi skutky.

Z abstraktnějšího ladění prvních dvou slok se pohled popisu děje zaměří na postavu proroka. Je středem dění a opět hovoří přímo ke čtenáři. Ve velmi ostré promluvě je odsouzena lidská pýcha a život bez hodnot. Prorok už není tím, kdo na sebe bere viny ostatních a nastupuje cestu pokání, ale on zkažené lidské pokolení opouští a nastupuje navzdory všemu sám cestu návratu. Jeho projev už není naléhání na čtenáře, varování či výzva, ale proměňuje se spíše v provolání plné výčitek a smutku.

Prostor se dělí na náš pozemský, z kterého se chce postava proroka vyčlenit a prostor kosmický, k jehož dosažení chce Prorok svůj život směřovat:

*Jsem tu, můj Bože
na planetě naší rychle se otáčející
návštěvou u krásy
bytem v hrůze
a mezi hrůzou a krásou se potáčeje*

*tak sotva stačím rozvážit
co všechno ztraceno, co všechno
ztratit lze ještě*

Motivy pozemské hrůzy a Boží krásy, které v těchto verších spolu vstupují do vzájemného kontrastu, stupňují naléhavost Prorokových slov, jeho odhodlání a jeho výzvu k bilancování. Slovosledná inverze v posledním verši působí větší důrazností a varuje, že přes veškeré hrůzy – dvě války- může stále přijít něco horšího. A zároveň je stále ještě pro co směřovat zpět k Bohu. Není vše zničeno, jak se dalo v předcházejících zpěvech:

*Pořád ještě zpěv kohoutů po ránu
hlas přespolních zvonů i podupávání
dětských nožek na podlahách domácností
mne za srdce bere-*

...

V tomto je ke čtenáři Prorok smířlivější, ale zároveň už nás nepřemlouvá, jde sám a sami jsou i všichni ostatní, čímž počáteční smířlivá slova Prorokova berou za své. Vzápětí je střídá další vlna skepse a hořké kritiky:

...

*Slovo láska berou do úst jen s hrůzou příslovečnou
před touto nejděsivější třaskavinou světa
zajistivše se už napřed, aby jim neuškodila
A země obolavěla šlépějemi
kroků bez návratu- kroků na jednom místě
nařiká...*

V těchto verších je zajímavé paradoxní spojení lásky s hrůzou a děsem. Zdůrazňuje to život bez hodnot, v kterém chybí vůle k sebemenší oběti. Personifikací v posledních verších (*země obolavěla... nařiká*) klesá autor na dno hluboké skepse, která se bude v dalších slokách prohlubovat stále více. Kontrastem v posledním verši mezi básnickým přívlastkem (*kroků bez návratu*), tedy něčím, co je definitivně pryč, a oxymórem (*kroků na jednom místě*), tedy něčím, co se nikam nepohnulo, navozuje autor pocit pohybu v kruhu.

V další sloce se stupňuje pocit naprosté samoty a opuštěnosti:

*Slyším ten nářek, slyším zvony, slyším hlas dětí
Ale nadarmo-
Barvy odlepené od věcí plují vzduchem jak rubáše
Hledající mrtvého svého, vůně zůstaly stát
Jak Marie před hrobem prázdným a otevřeným
A zvuky samy na sebe odkázány
Jaly se budovat babylonskou věž křiku
Takže se bojím, že už nás neuslyší
Že už nás neuvidí, až jim ukážeme*

Tvář žalu

V obou předcházejících slokách se znovu objevuje motiv vyzvánění, který je spojen s motivem dětské čistoty a s motivem neslyšení. V šesté sloce je motiv zvonů slyšen, motiv dětství je brán jako důvod, proč vyvíjet ještě nějakou snahu. Ale to je vnímáno pouze postavou Proroka. A následují verše, v kterých sleduje a odsuzuje prázdnotu lidského nitra. V sedmé sloce je připojen motiv nářku, a tím se stupňuje autorova skepse. V této sloce ztrácí vše svůj význam, místo, vše je zpřeházeno a vykolejeno mimo svůj řád. To dokládá katachréze (*barvy odlepené od věcí plují vzduchem jak rubáše/ hledající mrtvého svého*), synestézie (*vůně zůstaly stát*). A díky využití těchto metafor výrazně vystupuje do popředí motiv samoty a strachu. A opět se objevuje symbol babylonské věže, s kterou je spjat motiv křiku, který přehluší veškeré varování. Tento motiv v dalších slokách vystupuje do kontrastu s motivem nářku a přehlušuje jej (*Křik vzrůstá, neslyšet nářek Melanie*). Zvony vyzvánějí, ale jsou neslyšeny. Dětská čistota je zašlapána. Lidstvo se vydává na vlastní cestu, za hlasy vlastních proroků (*podle horoskopů hrůzy/ podle předtuch havraních krákorání*).

Tématem pátého zpěvu je kritika života bez duchovních hodnot, útok na materialistický postoj k životu. Zahradníckovo rozhořčení zde dosahuje téměř vrcholu.

F) Analýza 6. zpěvu

V závěrečném zpěvu vše dosahuje svého vrcholu. Postava Proroka se opět staví do samého středu dění. V závěru se apel lyrického subjektu promění v modlitbu.

Prorok nastoupí skutečnou cestu pokání, cestu Kristova kříže. Symbol kříže a motiv ukřižování jsou vygradováním celého zpěvu. Kříž protíná celý vesmír, veškerý čas. Je jím spojena minulost, přítomnost i budoucnost. Je popřen čas, řád:

...

*není minulostí, není budoucností, jen přítomnost holá
bez jediného úkrytu zbabělosti a přetvářky
bez jediného záhybu údolí červeného
ve zkrabatělé kůži země
jejíž počasí se bez změny ustálilo
kdesi uprostřed mezi létem a zimou
uprostřed mezi dubnem a listopadem*

Tyto verše vyjadřují, že se nacházíme ve světě, ve kterém i ty nejpřirozenější věci ztrácejí své postavení. Čas je zastaven. Nacházíme se v bezútešném prostoru, kde už nelze hledat žádnou oporu. Panuje zde prázdnota a šed'

*Hrozím se prorokovat
Hrozím se slova s jediným smyslem
Jak sekýra rozpřažená, co může jen zabít.*

Již v prvních verších je zřetelné ještě větší posílení autorova apelu. Vystupuje zde opět motiv strachu- hrůza z nadcházejícího.

Ke čtenáři promluví sám Bůh, který už nechce poslouchat falešné sliby a hledět na duševní zmrzačenost lidstva.

*Vy sliby chyby a hle – kručení v rourách odpadových den ze dne
Nám zvěstuje zběsilý úprk před Bohem spravedlivým
Z náruče milující do náruče trestající*

Personifikace v prvním verši zvýrazňuje, jak hluboko lidstvo již kleslo. V dalších verších je opět navozen pohyb v kruhu, dokonce na místě, jak tomu bylo již v předcházejících zpěvech.

Dalším výrazně vystupujícím motivem je motiv oběti. Autorův lyrický subjekt vyprávění se přidává po bok prvních křesťanských mučedníků:

*Mé tělo dlažební kámen
na silnici Via Appia
probíhající všemi bulváry světa
z Edenu do Jasafat
s temnou bolestí
připomíná si kroky jejich*

Staví se do naprostého středu veškerého dění. Bere na sebe cele úkol zvěstovat světu poselství zjevení na hoře La Saletta. A toto zvolené poslání stupňuje dále a nastoupí cestu oběti za mrtvé, živé i ještě nenarozené, protože všichni jsme stíženi prvotním hříchem a také naše další činy zůstávají věčně:

*Nejen za ozvěnu svých kroků v nedozírných ulicích budoucnosti
ale také za to, co jsem upustil, co jsem rozbil
včera
i kdysi dávno a daleko v městech
z mapy světa vymazaných*

V další sloce se opět objevují postavy mudrců, věštců,..., vyzvánění zvonů a Prorok. Vstupuje zde opět do kontrastu motiv křiku a motiv vyzvánějících zvonů a s tím se protíná mlčení lyrického subjektu. Postava Proroka zavalena pod tíhou skutků se „přes přibitost svou“ vyburcuje k závěrečným slovům, které svým ladění vyzní jako modlitba:

*Aby se tak Evropa vrátila k své první lásce
holdujíc Beránkovi
aby se tak můj národ vrátil
svatý Václave*

...

Těmito verši začínají závěrečná slova skladby La Saletta. Při pročítání různých encyklopedií či slovníků jsme se často setkávala u popisu této skladby s vysvětlivkou, že rozsáhlá báseň vypovídá o zjevení Panny Marie na hoře La Saletta, která zvěstovala dvěma pasáčkům Melanii a Maximinovi varování, že pokud se lidé nenavrátí zpět k Bohu, nastane velká pohroma. Ale ve skutečnosti se tímto zjevením zabývá autor pouze v prvním zpěvu. Zjevení je prvotním motivem, na jehož základě je skladba dále rozvíjena. Poselství zjevení využije k rozvinutí hlavního tématu, kterým je výzva k návratu k víře v Boha

4.3. Znamení moci - rozbor

V interpretaci skladby se stejně jako v rozboru La Saletty zaměřím postupně na rozbor jednotlivých zpěvů. V těch se budu věnovat dějové linii, zobrazenému prostoru a času, postoji autorova lyrického subjektu a dále na jednotlivým motivům a z nich vzešlým tématům. To budu rovněž srovnávat s La Salettou, budu se snažit postihnout, jak se zde změnilo pojetí prostoru a času, zda se ve skladbě vyskytují podobné motivy a témata a jak se posunul jejich význam.

A) Analýza 1. zpěvu

Hned v prvním zpěvu je velmi zřetelný posun v síle autorovy promluvy směrem ke čtenáři. Jeho slova jsou mnohem ostřejší, děj mnohem bezútěšnější. To, co bylo v La Salettě vygradováním celé skladby, do toho jsme uvedeni hned v prvním zpěvu skladby Znamení moci. Můžeme to sledovat, když se zaměříme na charakter prostoru, do něhož je děj prvního zpěvu umístěn. Jsme vytěsněni do prostoru nekonkrétního, do prostoru postrádajícího jakoukoliv barevnost, do prostoru, v kterém je popřen veškerý čas. Ocitáme se v prostoru, který zeje prázdnotou, v kterém je každý osamocen.

Stejně jako v La Salettě nás skladbou provází autorův lyrický subjekt- postava Proroka.

První verš, kterým je skladba započata (*Bylo k zalknutí*), se bude opakovat i ve zpěvu posledním. Tímto opakováním je posíleno velmi ponuré ladění celé skladby a získává tím také na intenzitě básníkův apel. Ale není to pouze tento verš, který se ve skladbě opakuje, jsou to i celé sloky, jak tomu bude například ve zpěvu prvním a druhém.

V první sloce je zdůrazněn motiv rozkladu, který je dále stupňován v druhé sloce. A dalším důležitým motivem, který se také objevuje v první sloce a dále je rozvíjen, je motiv ztrácející se minulosti. A to je další zaznamatelný posun od La Saletty, v které bylo naopak zdůrazňováno věčné trvání minulosti, i když i to bude ve Znamení moci v závěrečných zpěvech zdůrazněno. Z toho vyplývá, v jaké perspektivě se budeme ve skladbě pohybovat. Jde o pohled a popis rozkladu společnosti v totalitě:

...

*Přátelství přecházela, krajiny samý škrt
nezadržitelně se smazávaly
Až najednou jim bylo řečeno, že neměli dětství
že nikdy nebyli mladí, že nikdy nezestárnou*

Autor maže krajiny – rozebírá prostor, bere lidem minulost i budoucnost- ruší čas (*že nikdy nezestárnou*). Jediné, co v takovém prostoru zůstává, jsme my sami a s námi smrt.

Je zde také využito motivu stmívání.

Tématem tohoto zpěvu je zdůraznění toho, že společnost, která se vzdala svých duchovních hodnot,

nemá žádnou budoucnost (*Ale protože odnikud nepřicházel, nemohli nikam dospět*).

B) Analýza 2. zpěvu

Již v předchozím zpěvu, a v tomto zpěvu je v tom nadále pokračováno, promlouvá subjekt vyprávění k někomu neurčitému-„vy“- (*Říkáte, že začíná venku mráz*), kdo vše ovládá, kdo je za vše zodpovědný. Ale zde je trochu naznačeno nějaké konkrétní místo (*Čas sibiřský táhne, čas sibiřský profukuje*). Autor ukazuje na Sovětský svaz jako na původce další zhouby. Hlavním motivem ve zpěvu je motiv strachu:

...
*a nejsou to jen vrabci, kdo třesou se zimomřivě
a nejsou to jen zčernalé astry na záhonech*

Jsme hnáni nějakou předtuchou zla, ale zlem jsme současně ovládáni. Veškeré počínání postrádá smyslu. Autor opět ve verších zdůrazňuje nemožnost skrýt se, rozloženost prostoru. A ta je tomu v celé skladbě. Panuje absence jakéhokoliv soukromí, není místa, kde by se mohl člověk ukrýt.

C) Analýza 3. zpěvu

V tomto zpěvu k nám na počátku promluví Bůh, je zde dále stupňován rozklad prostoru, pohybujeme se v sutinách. I v domech jsme pod neustálým dohledem. Opakují se motivy, části veršů, čímž se zvyšuje síla autorovy výpovědi a posiluje se tím atmosféra básně.

Vystupují zde postavy Nikdo, Tamtenvenku. Autor používá až naturalistické personifikace.

*Utíkal jsem a zase se vracel
a všude jsem se setkával s troskami, z nichž kouřila hudba*

První verše, které čtenáře uvádějí do druhé části skladby, navozují pocit pohybu v kruhu. Tento motiv pohybu na místě nebo v kruhu se vyskytoval i v La Salettě. Ale v tomto případě jde spíše o vyjádření zoufalost lyrického subjektu. Ten hledá, kde zakotvit, kam směřovat, v prostoru, v němž je vše zničeno a neexistuje žádný pevný bod. Snaží se zjistit, co se vlastně děje. Až paradoxně působí v troskách se linoucí zvuk hudby, kterým ke čtenáři kdosi promlouvá. Je zcela bez jakýchkoliv pochyb, že tím hovořícím je Bůh, protože jedině on může být jak vládcem dobra, tak i zla:

*Když nechtějí připustit, abych byl pánem jejich domů, jež stojí
abych vstupoval v jejich těla teplá a plná krve
budu pánem jejich sutin
budu pánem jejich kostí*

*Hyena a sup jsou také má zvířata
a oheň patří mezi mé posly nejhbitější*

V citovaných verších autor využívá anaforu (*abych byl pánem jejich domů, .../ abych vstupoval.../ budu pánem...*), která v tomto případě zvyšuje intenzitu působení promluvy Boha směrem k „oněm“. Ve zpěvu dochází k opakování i celé jedné sloky, která se objevila již v prvním zpěvu. To podtrhává dojem, že celá báseň je komponována na podobných principech jako symfonická skladba.

V dalších slokách vystupuje motiv strachu, spíše až hrůzy, a neporozumění, které panuje po zvěstování, které je zde vyjádřeno motivem linoucí se hudby. Hrůza panuje ale ne ze zvěstování, nýbrž z neporozumění proneseným slovům:

*Byla hrozná
protože nedocházela sluchu
a nedalo se čekat, že jim bude porozuměno dříve
než kámen a kost
jediní pozůstalí
budou žalovat hvězdám---*

Následující sloky jsou prolínány motivem prázdnoty. A to jak prázdnoty prostorové (*ulicemi sterilizovanými, jež nemohli mít pokračování*), tak i prázdnoty lidských nití. Prázdnota prostoru je spjata i s absencí času a budoucnosti. Tu lyrický subjekt vyprávění procházející ulicemi popřel zcela, nevkládá do ní žádných nadějí. Tento motiv je doprovázen motivem strachu, který je ještě hnacím motorem k vzpomínce na nějaké duchovní hodnoty:

...
*jako by se ještě v poslední chvíli
rozpomenuli na plamennou výzvu Prostřáčka Božího
a oplakávali Tvář Umučenou
vznášející se nad nimi v slítovnosti
z Kalvárie kupodivu blízké
tomuto místu a této chvíli-*

Objevuje se zde poprvé motiv ukřižování – utrpení, který se prolínal i La Salettou. V dalších slokách je rozvíjen a je přibližováno jeho pojetí v tomto zpěvu. Oproti La Salettě je tento motiv trochu posunut a to v tom smyslu, že v La Salettě bylo k ukřižování, ve smyslu nastoupení cesty pokání, vybízeno. Na závěr nastoupil cestu kříže autorův lyrický subjekt. V této části jde spíše o motiv ukřižování spjatý až se smrtí. Nebyla nastoupena cesta kříže, ale až ve smrti a v největším utrpení na ni bylo vzpomenu. Ale toto vyvolává jistou naději:

*A protože těla trýzněná nesla zřetelnou podobu kříže
když v největším soužení
rozpřahovali ruce*

*zbývala pořád jistota byt' slabá, že zůstáváme
třebaže docela na okraji, třebaže v nejodlehlejší čtvrti
Augustinova Města Božího
a že nebudem pominuti*

Vystupují zde postavy trýznitelů a trýzněných. Kdo jsou oni trýznitelé, není vůbec zřejmé. Nejsou nijak blíže určeni, mluví se o nich pouze jako o „oněch“. Týraní jsou připodobňováni Kristu. Trýznitelům je dáována moc se stoupající netečností. Opět zde vystupuje motiv ztracené minulosti. Pokud bude vytěšňována, náš život nebude mít žádné kořeny. Tím se stupňuje prázdnota a uvolňuje se prostor pro zahlcení „ničím“ a to nic je dle autora zlo.

V další sloce autor ještě více stupňuje nemožnost kamkoliv se skrýt:

...
*Proč žádná stěna, žádné ústřední topení, žádné houně
žádný kovotěs ani polštáře v oknech nic platny nejsou
proti tomu, jak u nich táhne
Mrázilo je, nedovedli se zbavit pocitu přítomnosti
Kohosi, kdo neodcházel
ale byl zde
stejný a zase docela jiný než Tamtenvenku*

...
Objevují se zde abstraktní postavy, které vše sledují. Ale již to, jak je autor nazývá, jen podtrhuje celé ladění skladby, její neurčitost prostoru i času. Autor v dalších slokách používá až naturalistických personifikací:

*Jejich tváře s tím hladovým smutkem podvedených
mlčely děsně, zatímco kamení slyšet bylo a domy
stíženy hroznou vyrážkou
ukazovaly nestoudně hanebnosti páchané v jejich zdech
jakoby se dusily zácpou ve střevech odpadového vedení
a výkaly se jim rozlévaly pod omítku
třebaže na pohled
bylo všude tak uklizeno a zdravotně bez námitek*

Podobně jako v La Salettě využívá Zahradníček k zvýraznění zoufalosti promlouvání neživých věcí, které jsou svědky událostí. Ale personifikace použité v tomto zpěvu, jsou oproti La Salettě mnohem tvrdší. A už jen ty ukazují velký posun od La Saletty ve vidění situace směrem k horšímu. Kontrastně působí, srovnáme-li popis sterilizovaných prázdných ulic a domů dusících se výkaly. Vymetené ulice působí sice také tísnivým dojmem a určitou obavou z toho, co přijde. Ale domy, které jsou symboly ochrany a nějaké jistoty, do nichž bychom se měli skrýt před nebezpečím z venku (z ulice), mají vyrážku. To dále posiluje rostoucí jistotu o rozkladu všeho a nemožnosti návratu. A to je stupňováno i v další sloce, kde pláče vodovod hlasem nenarozeného dítěte a promlouvají mrtví:

...

*A teď se jich na ně ptali
mrtví, když v podlaze zapraskalo, stůl povzdych si
ale protože se nikdy nenarodilo, nemohlo ani zemřít
nemohlo být jedním z nich
což je něco docela jiného
než nebýt vůbec*

Ale gradace děje postupuje dále, až se dostáváme do pekla, zde je Zlo/Ďábel nazýván jako Cizinec nebo Host. Autor zde k posílení apelu používá opět opakování slov, konkrétně spojek, a opakování větného schémat. Tím zdůrazňuje krizi společnosti a osamocení každého člověka v ní:

...

*a nebyl také
kdo by jim řekl
že byli podvedeni*

...

*Nebyl
kdo by jim řekl
a nedostávalo se ani slova ani jediného posunku*

...

Autor takto říká, že pokud nemáme žádné pravé hodnoty (a těmi je pro něho pouze víra v Boha), nemáme budoucnost a jsme pohlceni panem Nikdo⁹⁵, tedy Ďáblem. Závěr druhého zpěvu vygraduje vložím všech nadějí k návratu k víře v Boha:

...

*a nesli zase
o kousek dál
k Zemi zaslíbené
k zeleným pastvám budoucnosti stále se vzdalujícím
toto Znamení moci
Znamení jediné opravdové moci
Znamení jediné opravdové moci nad světem*

D) Analýza 4. zpěvu

Do čtvrtého zpěvu jsme uvedení třemi krátkými slokami. Je připomenuto biblické město Ninive a současné s ním v jednom verši město Hirošima. Tímto je zdůrazněno pomínutí času. Je jen přítomnost, vše dává dojem, že se děje teď a tady. Je to podobné jako v La Salettě, kde se zejména v prvním zpěvu prolínalo několik časových rovin, které působily, jako by se děly současně. Ale v La Salettě byla popisována každá časová rovina zvlášť, v jiné části zpěvu, v jiných slokách. Ve Znamení moci jsou obě časové roviny tím, že jsou uvedeny v jednom verši, dvěma slovy, spojeny

⁹⁵ Tento termín jsem převzala ze studie Jiřího Trávnička (TRÁNÍČEK 1996:63).

v jednu:

*Všeho bylo na mále
jako v Ninive, jako v Hirošimě*

Autor pokračuje nadále ve strohosti i v dalších verších. Používá pouze krátké úsečné verše, které dokreslují rozklad prostoru, postup zmaru. Úsečnost veršů zvyšuje intenzitu jejich působení. K tomu přispívá i využití katachrézy v druhém verši a personifikace ve verši předposledním:

*Sníh tál
kamení tálo
a za té oblevy
město navečer přešlapovalo v blátě
jak stádo tuleňů
vyluzující protáhlý naříkavý pískot
na znamení své nespokojenosti a svého strachu*

Přirovnání, které autor využívá, a personifikace jenom dodává na účinku dojmu, v jak hluboké krizi se ocitá lidská společnost.

V další sloce se opět objevuje motiv stmívání. Je zde vyjádřena celková destrukce života, která sahá až do kořenů. Snaha zničit minulost a žít jen přítomností, je zde vyličená jako zhoubná. Její vytěšňování bude ničit i přítomnost. Vyjadřuje to zde motiv osamocených barev, které se z otrávených hlubin vynořují a zvěstují, ale vynořují se zase jenom do šera. Zkáza postupně prostupuje vše.

Postupně délka slok a jednotlivých veršů nabývá. Ale začátek každé sloky je vždy započat krátkým veršem, který už v sobě zahrnuje obsah veršů následujících:

*Nebylo záruky
Tak daleko sahala nejistota, jak daleko sahal člověk
Sem tam se něco postavilo, však bourání bylo víc
Sem tam se něco našlo, však hrozivě rostl seznam ztrát
A co chvíli nějaká moc, nějaká hvězda děsivá
rozplynuly se s trochou křiku a s trochou krve
jakoby nic
a jenom cesty se urovnaly
pro to, co přicházelo*

Na této citované sloce je názorně vidět, jak autor využívá opakování slov a stupňování v jednotlivých verších k posílení básnického patosu. Na jedné straně se něco tvoří, je snaha o nějaký posun, ale to je několikanásobně převáženo roztahujícím se zlem, jehož postupné šíření je zde hlavním motivem. Zajímavé je také spojení motivu dosahu člověka a motivu nejistoty, které jsou vzájemně podmíněny. Člověk, který je ve zmaterializovaném světě postaven jako jediný a

hlavní tvůrce, nemá bez duchovních hodnot žádný pevný bod. Nic z čeho by vycházel, kam by směřoval, jen sám sebe, což je pro autora nedostatečné.

V dalších slokách autor opět využívá anafor. Vyjadřuje zde lidskou nemohoucnost, udělat cokoliv s nastávající situací. Motiv věčné tmy a motiv řádu věcí, které jakoby chtěly zůstat pouze poslušnými svědky dění. Ale to je jen zdánlivý pohled. V další sloce se pohled snáší níže, jako by do nitra. Do kontrastu zde vzájemně vystupuje příroda a výtvořiny člověka. Příroda, podobně jako v La Salettě, v sobě zahrnuje duchovní hodnoty a tradici, a proti tomu prvky města jako lidských výtvořin, které symbolizují materialistické hodnoty společnosti. Autor zde v souvislosti s přírodou zmiňuje konkrétně venkov jako věrného zachovatele hodnot víry. Vystupují zde tedy proti sobě dva motivy. Motiv rozlézajícího se města a motiv čistoty venkova. První zahrnuje druhý:

*Ale bylo to všechno jen pozadí
ta hlína, jež syrově vzdouvala se, a lesy a mračna
propíchnuta komíny
jako by už nebylo venkova s klekáním
a celý svět jediné rozlézající se předměstí*

...

Polysyndeton v předposledním verši a personifikace ve verši následujícím vytváří až jakousi bolestivost zmrzačované krajiny.

Autorova naléhavost je umocněna i tím, že sloky jsou často začínány slovesem. Je tomu tak i v další sloce. V které se dostáváme spíše do kosmického prostoru. Na naši planetu je nahlíženo jako na jeviště. Jako už několikrát i zde se objevuje motiv pohybu v kruhu., který je vyjádřen otáčením Země. My jsme zde jako herci bez režiséra, ale pohyb kruhu je narušen, protože lidské počínání musí dostoupit nějakého vrcholu. Zároveň je tímto pohledem ze shora vyjádřeno proniknutí zkázy celým světem:

*Bylo to jen nesmírně chmurné panoráma
otáčivého jeviště planety Země
jež se zažíhalo a stmívalo
jak den a noc
nad výjevy hry, jež hodně už pokročila
bez opakování, ale s herci vždy novými
bez diváků, protože všichni byli v tom*

V dalších slokách se opět objevuje motiv kruhu a motiv pašijové divadelní hry. Kruh zde již není spojován s pohybem v něm, ale je využit jako symbol něčeho, co vše pohlcuje. Dále se objevuje motiv kříže a sním je spojen motiv samoty. Rozevívá se zde téma lidského osamocení. Každý člověk je sám se svým utrpením, které si ale rovněž sám přivodil, neboť se vzdal své víry. A v další sloce se přidává motiv nevidění. Takto postupně graduje napětí, které v sobě jednotlivé sloky obsahují. Stupňuje se zde beznadějnost světa, v kterém žijeme. Člověk se nechal zlákat falešnými

proroky, kteří hlásali falešnou víru, teď je vystaven utrpení, v kterém je ponechán zcela osamocen. Sám se vykázal na okraj, nemůže už čekat spasení:

*Ale zde
nebylo mrtvých vstání
Byli mučeni, ale nebyli mučedníci
Byli stíháni, a žádný z nich Pavel
Mečem Ducha se rozpřahující
proti temnotám, které houstly*

Autor využívá motivu stmívání a společně s ním v další sloce vystupuje další neurčitá postava „pan Kráva“. Tato postava je symbolem zla a zhoubného smýšlení. Ale proti němu v další sloce vystupuje opačný pól, pól dobra, tedy Bůh. Verše působí, jako by se schylovalo k poslednímu soudu:

*Myšlenka Boží
vykázána už tolikrát
mimo dosah jejich vlastního dobrodružství
vracela se teď hrozivá
nedozírně se zpřítomňujíc*

...
V dalších slokách jdou proti sobě do kontrastu motivy světla a tmy. Zlo, které všechno pohlcuje, ale mezi ním prosvítá dobro. Vše je zhuštěno do jediného bodu přítomnosti. Minulost byla zavržena a žití jenom pro přítomnost nemá vizi budoucnosti. Zemi pohlcují mrtví:

*Stmívalo se
nebylo vidět na krok
ani do minulosti ani do budoucnosti
zatímco mrtvých jen přibývalo
neskonale a neskonale*

...

Citované verše jsou opět příkladem, jak opakování slov zvyšuje působivost a dramatičnost veršů. Tato sloka i sloka následující je uvozena motivem stmívání. Na počátku sloky je využit motiv neproniknutelné tmy, v další sloce je k ní připojen chlad, tím se dále posiluje postupná gradace zpěvu. Tak to je pokračováno i v sloce následující. Opět se zde objevuje anafora spojená se synekdochou. Je využito i kontrastu, tím se splní dvě zásady tektonického principu:

...

*a všechny oči po něm se obracely
a všechny oči s dychtivostí a hrůzou se obracely*

...

Druhým veršem, který působí kontrastně díky využití motivů naděje a strachu vedle sebe, autor poukazuje na v beznaději se potácející společnost, která se v nejhorší chvíli rozpomíná na ztracenou

víru. V další sloce využívá autor symbolu eucharistie, jako nejvyššího bohatství církve, která všechny spojuje. Ale sem jsme zavedeni jen na okamžik, lidstvo dál propadá do hlubinné propasti, z které není vysvobození.

E) Analýza 5. zpěvu

Pátý zpěv se vymyká řádu skladby, podobně jako zpěv druhý, svojí krátkostí. Jsou to jakési dvě mezihry v symfonickém ladění básně. Zpěv se skládá ze tří slok. Každá je započata stejným veršem. V tomto zpěvu jde o jakési fáze odhodlání a pokusu vymanit se z jednolitosti davu, ale završen je odhodláním zničit i ty poslední zbytky duchovního řádu.

V první sloce jsme hnáni motivem strachu k návratu k víře. V další sloce je to motiv zrození a čistoty. Proti tomuto jde do kontrastu sloka třetí.

Zajímavé paradoxní spojení rodiček a sebevrahů. Motiv nový život jako motivace k návratu k víře. Podobně tohoto motivu bylo využito i v La Salettě.

F) Analýza 6. zpěvu

V tomto předposledním zpěvu vyrůstá s obrovskou silou autorovo přesvědčení o tom, že veškeré lidské činy a snaha cokoliv tvořit bez Boha, nemá žádný smysl. Jediný smysl spatřuje v návratu k Bohu. Všechny ideologie postrádající Boha budou vždy postupně zanikat, ale Bůh a víra v Boha bude přetrvávat přes všechny věky.

*Byla jich hrstka
zrovna jak zrní v hlíně
spravedlivých a milosrdných
a tou setbou se obrozovala zem*

*Vždycky tomu tak bylo
Vždycky tomu tak bude*

V prvních slokách šestého zpěvu je prvotním motivem naděje, jejíž věčnost je výrazně zobrazena v krátké dvouveršové sloce za pomoci využití anafory. V dalších slokách autor tuto naději dále rozvíjí a posiluje. Spojuje s ní motiv dětské čistoty a umírajících. Jedni do tmy přicházejí, druzí z ní odcházejí. Jsou nějakým způsobem spjati s duchovním světem, tedy jedinou nadějí. Vystupuje zde opět proti sobě motiv světla a tmy. Světlo, které symbolizuje naději v podobě Boha, a tma, která zahlcuje život na zemi:

...
*jsou zde ještě nemluvnátka, jsou zde ještě umírající
tito sousedé tmy počáteční a tmy konečné*

*a jejich ústa hořkostí stejnou stažená
úsměvem stejně blaženým
vyznávají*

Zajímavý je kontrast veršů, kdy v jednom jsou ústa hořkostí stažena, ale zároveň v druhém se usmívají. Autor tak vyjadřuje spojení útrap pozemských s nadějí v posmrtný život.

V dalších slokách ke čtenáři promlouvá postava Proroka. A objevuje se zde podobný motiv jako v La Salettě, tím je pohyb země a v jejím středu sám Prorok. Ale je zde rozdíl v tom, že v La Salettě jsme byli v prostoru kosmickém, postava Proroka stála na „Planetě Zemi rychle se otáčející“ a dění tedy sledoval z perspektivy kosmu. Kdežto zde je spjat se zemí a kouká směrem vzhůru a cítí její kolébání se a vidí chvění stromů. V tomto zpěvu se cele prožívá toto propojení země a vesmíru skrze autorův lyrický subjekt vyprávění:

...
*a kromě havranů krákorajících, že na všechny dojde
nic nenasvědčovalo nějaké větší změně
v kořenech ani ve hvězdách*

V předchozích zpěvech nechal autor plivat kamení, ale zde již celá země svým houpáním dává najevo svou úzkost. Je sem převeden i celou básní se propínající motiv ucpaných úst ani ona nemůže promluvit. Touto personifikací, posilující pocit beznaděje a stálého postupu krize, je odměřena i ostrá promluva autorova v dalších slokách. Hned sloka následující je laděna velmi vyčítavým dojmem. Postupná gradace, která je vlastní všem zpěvům, začíná postupně nabývat na intenzitě:

*A to málo, co schází, to vy jí odpíráte
pan Nikdo a vy
to vám tak záleží na tom
aby dějiny nepřekročily odpoledne Velkého pátku
a řev ulice jeruzalémské
dále se rozléhal po všech městech světa
Dál otvírá měšec vaše temná ruka
a cinká groš Jidášův
cinkají mince, jež kupují prodejného
jemuž se říká Lid
a kořalka, která tekla
pro pacholky Pilátovy
u dna ještě není*

V této sloce je mimo jiné vyjádřena autorova kritika vůči snadné ovladatelnosti davu. Davová neutralita je klíčem k ovládnutí a následnému zneužití. Tím jsme pak stejnými viníky jako náš manipulátor. To symbolizuje druhý verš (*pan Nikdo a vy*). Zde se opět nabízí srovnání s La Salettou, v které autorův Prorok nastupuje cestu oběti za všechny. Ve Znamení moci ho autor vyjímá, je spíš pozorovatelem a kritikem. Je tu také zmíněn motiv řevu, který odsuzuje k ukřižování. Autor zde

popisuje události Velkého pátku jako události, které nikdy neskončily, porušuje všechny časové linie a spojuje je v jeden čas. Jsme stále na začátku dne, stále před ukřižováním. Tím autor vyjadřuje snahu zničit víru v Boha, víru v Krista a jeho zmrtvýchvstání.

V dalších slokách autor pokračuje ve stupňování děje, který směřuje k jedinému cíli. K věčnému vítězství Boha nad vším. Autor využívá motivu pokory, stejně jako v La Salettě, jako jedné z cest ke spasení. S ním je spojen motiv umírání, při kterém se vždy setkáme tváří v tvář Bohu. Autor dává proti sobě do kontrastu člověka a Boha. Člověk, který je přesvědčen, že je tvůrcem světa. Proti tomu je Bůh, který stojí nad vším, a z jeho perspektivy jsou vidět trosky lidského konání. K němu vše směřuje, on je soudce:

Co na tom

Bůh ustavičně porážen vítězí

Člověk ustavičně vítězí nakonec porážen

a ti, kteří na kříž přibíjeli, jsou na kříž přibiti-!!!

Ústředním motivem je motiv Velikonoc a z něho vyvstává téma vzkříšení.

Hlavním tématem šestého zpěvu je téma vzkříšení, které je tu postaveno proti zmaterializovanému světu. Svět je jedním monotónní davem se svým vůdcem. Idea o svrchovanosti člověka, která je předkládána davu, je konfrontována se vzkříšením. Boží pravda je věčná, k ní vše spěje. Autor poukazuje na její odvěkost, na pevné zakořenění křesťanské víry, a proti tomu je v kontrastu myšlenka materialisticky pojatého světa, která nemá žádných základů, tudíž ani pevnosti, a tak ani budoucnosti:

Nic nepořídíte proti té Přítomnosti

jež do posledního místečka naplňuje už vesmír

Nadarmo jste podplatili vojáky, aby řekli

že za noci přišli učedníci a ukradli jej, když spali

...

Při postavení člověka a Boha proti sobě si nelze nepovšimnout i zmenšování prostoru, který je přisuzován „panství nikoho“. V předcházejících zpěvech vše působilo tak, že panství nikoho zaujímá téměř celý prostor. Ale v tomto zpěvu jsme více zaváděni do prostoru kosmického, který je celý zahlcen „Světlem“ a toto světlo proniká i na zem. Tedy ono tam vždy bylo, jen bylo zahaleno tmou, a zde začíná více prosvítat.

V závěru zpěvu se ostrost promluvy trochu umírňuje, ale o to více nabývá její naléhavost. Téma ztišení, které provází závěr zpěvu, tak jako v La Salettě, je jedinou cestou k pochopení a přijetí Boha. Dále také stojí za povšimnutí, jak vnímá autor dav a jak jednotlivého člověka. Dav a jeho snadná manipulace díky tomu, že nemá žádný pevný názor, jak se zmiňují výše, je pro něho

podstatou zhouby. Ale ke každému jedinci je Bůh plný shovívavosti a čeká:

...

*A jestliže k národům a jestliže k světu
hovoří jako oheň a jako kladivo rozrážející skálu
u tebe jen klepe s prosbou za prominutí, že vyrušuje*

...

Autor tímto říká, že každému je dána šance vybočit z davu, každý budeme souzen za své skutky. Tudiž má význam se distancovat od zla. A tím, že budeme mít nějaké přesvědčení, přijmeme něco, čemu věříme, budeme nadějí, že „panství nikoho“ zanikne.

G) Analýza 7. zpěvu

V závěrečném zpěvu autor zdůrazňuje rozložení odvěkého řádu světa. Autor v tomto zpěvu zobrazuje svět, který je v krizi, kterou vidí všichni zúčastnění a která už nebude dlouho únosná. Autor zavádí čtenáře do prostoru, kde je postaven mezi dva póly (Boha a „pana Nikdo“), ke kterým se člověk může obrátit.

Zpěv začíná stejným veršem jako zpěv první. A tak jako ve všech zpěvech i zde využívá autor opakování slov a hromadění spojek. Používá často i záporná zájmena a velké množství sloves, která posilují dějovost skladby:

*Nikdo nevěděl jak a nikdo nevěděl proč
ale všichni
trýznitelé i trýznění, vězňitelé i věznění
byli zajedno v tom, že cosi se skončit má*

...

K dramatičnosti zpěvu a zdůraznění katastrofální vize světa přispívá i to, že autor využívá slovosledných inverzí. Například přivlastky klade před podstatná jména, čímž posílí působivost jednotlivých veršů:

...

*Aniž si to řekli, shodovali se všichni v představě děsivé
že jsou u dna všech zásob, z nichž člověk živ je
jako se všichni svorně podíleli o dědictví dvou velkých válek
o trosky a znetvoření a potřebu pokoje v sobě samých
a trosky a zdivočení a potřebu pokoje všude ve světě.*

Autor také opět z počátku zpěvu klade na začátek každé sloky krátký verš, který navozuje tísnivost atmosféry.

Ve zpěvu se objevuje znovu motiv narození a smrti jako spojovatel s duchovním světem. Lyrický subjekt vyprávění se obrací k davu a promlouvá k němu. Tímto vystupuje motiv společný pro obě sbírky, motiv neslyšení. K němu se připojuje motiv dětství (období štěstí) a motiv naděje. Pokud se

obrátkíme do minulosti a přijmeme to, co nám je od pradávna vlastní, co má své kořeny, můžeme čekat i šťastnou budoucnost. Ale setkává se s nepochopením:

*Nemohli chápat
minulost u nich začínala tak zcela nedávno
předloňskou dovolenou
a nebo tím rokem, kdy se vylíhlo tolik chroustů a otec umřel
Celá léta jim vypadla, celá staletí, celé věky
byly v nich přeškrtnuty a začerněny
jak řádky zabavené, jež radno čísti není*

Postupně se autor dostává přes navození situace nejistoty, kdy je všude cítit napětí z toho, co nastává, přes nevyslyšené apeloání Prorokovo k přednesení promluvy o jediné pravé vládě nad světem, která přísluší pouze Bohu. Postava Proroka začne čtenáři předkládat děj z vyšší perspektivy a přes všechny časové linie. Chodí po ulicích měst, z kterých se posléze vyjímá, a na města nahlíží z výšky a sleduje všechny kroky světa, které vedly postupně ke zkáze. Poprvé v celé skladbě, vyjma druhého zpěvu, je zmíněno nějaké konkrétní místo- Evropa. Autor říká, že základním kamenem Evropy je křesťanství. A křesťanstvím je prodchnuto vše, ač se budeme snažit sebe víc, nikdy jej nevymažeme:

...
*Prošel jsme jeho ulicemi a teď neviděn pozoruji
co se děje za jeho zdmi a u jeho stolů
v této hodině temnot, v něž Evropa potápí se
zatímco ruka kněze prodloužená staletími nám žehná*

Prorok hledí přes všechny věky a jeho promluva se podobá nějakému zvěstování, které může popisovat jak minulost, přítomnost i být pohledem do budoucnosti. Bůh všechno řídí, k němu vždy vše dospěje:

*Z jeho kostelů rostou domy
z jeho tajemství věda
z jeho poslušnosti svoboda*

V básni Znamení moci autor popisuje rozvrácenost totalitního světa, kde převládá materialismus nad vírou, neutralita davu nad svobodnou vůlí a přesvědčením člověka. Je zde postaven Ďábel proti Bohu. A ač je každý zpěv započat předložením stavu světa, z kterého se vytratil jakýkoliv řád, vždy skončí nadějí a vírou v to, že se někdy musíme navrátit k Bohu.

5. Závěr

Hlavním tématem mé bakalářské práce byla stylistická interpretace dvou poválečných sbírek Jana Zahradníčka La Saletty a Znamení moci. Při interpretaci bylo stěžejní zachytit jednotlivé motivy, které se v obou skladbách vyskytují, vystihnout jejich význam a popsat jednotlivá témata z nich vzešlá.

Ale prvním krokem, než jsem začala s interpretací obou sbírek, bylo shrnutí autorova života. Při popisování jednotlivých životních etap jsem dospěla k názoru, že největší vliv na autorovu tvorbu měla jeho křesťanská víra v Boha, která se pak velmi silně promítala v jeho tvorbě. Postupně lze v každé sbírce zachytit jak se jeho vztah k Bohu prohluboval. To je možné například sledovat na proměně pojetí motivu smrti v jednotlivých sbírkách. Další vliv na Zahradníčkovu dílo měla skutečnost, že Jan Zahradníček pocházel z venkova ze selské rodiny, velmi proto lnul k přírodě. A přírodními motivy je například zcela prodchnuta Zahradníčkova třetí sbírka Jeřáby. Víra v Boha a silné pouto k přírodě, jsou tedy dvě nejvýznamnější skutečnosti, které ovlivňovaly autorovu tvorbu v každé její fázi. Potom se v Zahradníčkově životě objevují další momenty, které se nějakým způsobem odrážejí v jeho dílech, ale nezasahují už do všech etap jeho tvorby. Mám třeba namysli Zahradníčkovu tělesnou vadu. Zahradníček se svým fyzickým handicapem těžko vyrovnávala, těžké to pro něho bylo zejména, když přišel studovat do Prahy. Tato životní etapa měla hlavně vliv na jeho první sbírku Pokušení smrti, ale v dalších sbírkách se od tohoto zahledění do sebe postupně odpoutává. Dále měl obrovský vliv na poezii Jana Zahradníčka politický a společenský vývoj. Konkrétní reakce na aktuální události se objevují před začátkem války (pamflet Pláč koruny Svatováclavské). Pesimistické vize dalšího společenského vývoje se v mírných náznacích začínají objevovat ve sbírce Žíznivé léto, v dalších sbírkách se jim dostává stále většího prostoru, až se stanou ústředním tématem Zahradníčkovy poezie- La Saletta a Znamení moci.

V druhé kapitole své práce se věnuji zařazení díla Jana Zahradníčka do kontextu české literatury. První sbírky Zahradníčkovy poezie jsou přirovnávány k dílům Otokara Březiny, srovnáváno bývá jejich pojetí křesťanství. Zahradníčkovy etapy tvorby mají podobné tendence jako etapy tvorby Halase, Závady a Holana. Z katolických autorů je mu tematicky blízký Jan Čep, Jakub Deml a Bohuslav Reynek.

Sbírky, které jsem si vybrala k interpretaci, v sobě nesou velmi silné poselství. Stylistická výstavba textu a motivy, které Zahradníček ve skladbách využívá, přispívají zásadním způsobem k vyznění poselství, které chce autor čtenáři sdělit. Dále stojí za pozornost nadčasovost obou sbírek. Vize světa obou skladeb by se dala aplikovat i na dnešní dobu, i když je pravděpodobné, že ne pro každého je přijatelné autorem nabízené východisko. Vezmeme-li ještě v úvahu prodchnutost dnešního globálního světa všemi možnými duchovními a náboženskými směry, je autorova výzva k

návratu ke křesťanství utopí. Nicméně v dnešním světě, kde panuje tendence konzumního způsobu života, je o to důležitější, upozorňovat na duchovní a morální hodnoty lidského života.

6. Seznam použité literatury:

Primární literatura:

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Čtyři léta*. Praha, 1969. ISBN nemá.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Dílo III: Oslice Balaamova. Ježíškova košilka. Paralipomena*. Praha, 1995. ISBN 80-202-0566-7.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Knihy básní*. Praha, 2001. ISBN 80-7106-461-0.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Pod bičem milostným*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7021-868-6.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Rouška Veroničina. A básně z pozůstalosti*. Řím, 1968. ISBN nemá.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Rouška Veroničina. La Saletta. Znamení moci*. Praha, 1990. ISBN 80-7021-047-8.

Sekundární literatura:

BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země koruny české. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha, 2002. ISBN 80-7185-504-9.

BURIÁNEK, František. *O české literatuře našeho věku: Výbor ze statí*. Praha, 1972. ISBN nemá.

ČEP, Jan- ZAHRADNÍČEK, Jan. *Korespondence 1931-1943*. Praha, 1995. ISBN nemá.

ČEP, Jan- ZAHRADNÍČEK, Jan. *Korespondence 1943-1948*. Praha, 2000. ISBN 80-90 26 67-8-9.

ČERVENKA, Miroslav. *Dějiny českého volného verše*. Brno, 2001. ISBN 80-7294-015-5.

DEML, Jakub. *Píšu to při světle nočním*. Praha, 1998. ISBN 80-7215-065-0.

FUČÍK, Bedřich. *Čtrnáctero zastavení*. Praha, 1992. ISBN 80-7023-109-2.

FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha 1994. ISBN nemá.

GALÍK, Josef et al. *Panorama české literatury: Literární dějiny od počátků do současnosti*. Olomouc, 1994. ISBN 80-85839-04-0.

HRUBÍN, František. *Lásky*. Praha, 1969. ISBN nemá.

JEDLIČKA, Alois et al. *Základy české stylistiky*. Praha, 1970. ISBN nemá.

KALISTA, Zdeněk. *Vzpomínání na Jana Zahradníčka*. Mnichov, 1988. ISBN neuvedeno.

KOŽMÍN, Zdeněk. *Studie a kritiky*. Praha, 1995. ISBN 80-85639-60-2. ISBN 80-85639-60-2.

KRATOCHVÍL, Antonín. *Žaluji. Vrátit slovo umlčeným*. Praha, 1973. ISBN 80-85281-01-5.

LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8.

LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha, 1999. ISBN 80-7021-254-3.

MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu: Studie o české literatuře*. Praha, 1995. ISBN 80-7113-129-6.

MED, Jaroslav. *Od skepse k naději: Studie a úvahy o české literatuře*. Svitavy, 2006. ISBN 80-

86885-04-6.

NEZVAL, Vítězslav. *Moderní básnické směry*. Praha, 1984. ISBN nemá.

PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc, 2000. ISBN 80-85839-44-X.

POLÁČEK, Jiří et al. *Průhledy do české literatury 20. století*. Brno, 2000. ISBN 80-7204-162-2.

RZOUNEK, Vítězslav. *Nástin poválečné české literatury 1945-1980*. Praha, 1984. ISBN nemá.

ŠALDA, František Xaver. *Šaldův zápisník. Svazek VIII*. Praha 1994. ISBN nemá

ŠALDA, František Xaver. *Studie z české literatury*. Praha, 1961. ISBN nemá.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Poezie poslední možnosti*. Praha, 1996. ISBN 80-85639-74-2.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Česká literatura XX. století*. Praha, 1947. ISBN nemá.

VLAŠÍN, Štěpán et al. *Slovník literárních směrů a skupin*. Praha, 1983. ISBN nemá.

WELLEK, René- WARREN, Austin. *Teorie literatury*. New York, 1977. ISBN nemá.

ZEJDA, Radovan. *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov, 2004. ISBN 80-7323-077-1.

Elektronické prameny:

BAUER, Michal. *Osudy nejvýznamnějších představitelů katolické literatury po druhé světové válce*. Tvar č.5, (c) 2000-2006 [cit. 2008-26-03].

URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/7.1996/5/5.png>>.

BENEŠ, Karel J. *Větrat dokud je čas*. Kulturní politika, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03]. URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=KulP/1.1945-1946/13/1.png>>.

BĚHOUNEK, Václav. *Co pohledávají v české kultuře?* Kulturní politika. (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03]. URL:<<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=KulP/1.1945-1946/8/1.png>>.

BĚHOUNEK, Václav. *Jasnou odpověď*. Kulturní politika, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03]. URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=KulP/1.1945-1946/12/4.png>>.

BĚHOUNEK, Václav. *Kolaborant před kolaboranty*. Kulturní politika, (c)2005-2006 [cit.2008-26-03]. URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=KulP/1.1945-1946/12/4.png>>.

BIDLO, František. *Kandidáti máchovské slávy*. Literární noviny, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03]. URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN/8.1935-1936/19/4.png>>.

BRABEC, Jiří. *Návrat Jana Zahradníčka*. Literární noviny, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03].
URL: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN/16.1967/17/5.png>>.

DVOŘÁKOVÁ, Petra. *Jan Zahradníček: Velký básník vězněný komunisty*. I-Dnes, 18. března 2008 [cit. 2008-03-21].

URL: <http://zpravy.idnes.cz/jan-zahradnicek-velky-basnik-vezneny-komunisty-ftp-/brno.asp?c=A080318_160657_brno_atk>.

EXNER, Milan. *Hluboká rovnováha kříže*. Tvar, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03].

URL:< <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/3.1992/29/7.png>>.

EXNER, Milan. *Krví a slzami*. Tvar, (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03].

URL:<

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/2.1991/25/15.png>>.

FUČÍK, Bedřich. *Nechod'me mlčky kolem nepravd*. Literární noviny. (c)2005-2006 [cit. 2008-26-03].

URL:< <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN/16.1967/31/4.png>>.

JIRÍČEK, Jan. *Bůh stvořil člověka svobodného. Ne vězně*. Policista. Měsíčník Ministerstva vnitra. Únor 2002 [cit. 2008-03-02].

URL: < <http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/2000/0002/honza.html>>.

KRATOCHVÍL, Antonín. *40 let od procesů s českými spisovateli*. Katolická dekadence. Květen 2006 [cit. 2008-05-03].

URL: < <http://www.katolicka-dekadence.cz/?p=52>>.

SIKORA, Pavel. *Znamení moci*. Blog.Respekt.cz, 14. července 2007 [cit. 2008-03-17].

URL: <<http://sikora.blog.respekt.cz/c/6654/Znameni-moci.html>>

STIBOR, Vladimír: „*Ti, kdož byli objeveni, nemusí projevovat vděčnost...*“. Mirek Kovařík, 15. září 2003 [cit. 2008-02-02].

URL: <http://www.volny.cz/mirek_kovarik/Host.htm>.

VALÁŠEK, Martin. *Rozhovor s Jiřím Brabcem nejen o nacionalismu, fašismu, antisemitismu a literatuře*. Souvislosti: Archiv článků z let 1990-1995, duben 1995 [cit. 2008-03-15].
URL: <<http://www.souvislosti.cz/archiv/brabec4-95.htm>>.

7. Resumé

My thesis deals with the stylistic interpretation of an artistic work of literature. Specifically, I have focused on the poetry of Jan Zahradníček.

I selected two of Zahradníček's post war collections, *La Saletta* and *Znamení moci*, for stylistic interpretation.

The first chapter deals with the life of Jan Zahradníček. In the course of reading about his life I have tried to record moments and events that were important to his work in some way. It deals with his childhood, secondary school and college studies. At this point I also deal with the circumstances in which his collections were written. Mention is given to the friends who were of tremendous importance to Zahradníček's life. I also try to give a picture of his opinions and attitudes towards the main social events of his time and the influence they had on his poetry.

The second chapter is devoted to categorising the work of Jan Zahradníček within the context of Czech literature. Each of Zahradníčkova collections are described in turn with mention given to the work of other authors that was created and published at the same time. With each collection I attempt to focus primarily on the kind of artistic movements that impacted on it and on other authors with whom the themes therein can be compared. Here even greater emphasis is put on the context of the period and its influence on literary work.

The main part of my thesis consists of my own interpretation of the collections *La Saletta* and *Znamení moci*. In analysing the text I have dealt with the position of the lyrical subject of narration and the transformations of this position. I have tried to illustrate the time and place from which the lyrical narrative comes. In analysing the two collections my main effort was to note the individual motifs that appear therein and to explicate their function in the structure of the collections. I then focused on the themes that arise from the motifs while paying attention to the symbols that appear in the collections and explicating their meanings. I have also analysed the stylistic structure of the individual stanzas and have tried to give specific examples to demonstrate the importance of Zahradníček's stylistic structure in these compositions in emphasising the messages they bear.

While the poetic compositions of Jan Zahradníček are among the most important works of Czech poetry of the 20th century, there remain a great many gaps in scholarly research into this work. The most important literary critics currently trying to fill in these gaps are, for example, Jiří Trávníček, Jan Wiendl, Jaroslav Med, and Mojmír Trávníček.

In compiling this thesis I have availed myself of professional studies that have been written on Zahradníček's work. I have also used internet resources. This has involved primarily the archive of

newspaper articles and magazine essays from the Czech Literature Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic.

8. Přílohy

Zleva: V. Renč, J. Čep, A. Renčová, M. Braunerová, B. Brauner, P. Jan Dokulil, J. Zahradníček, Vladimír Vokolek, Dolní Kounice 23.6.1943

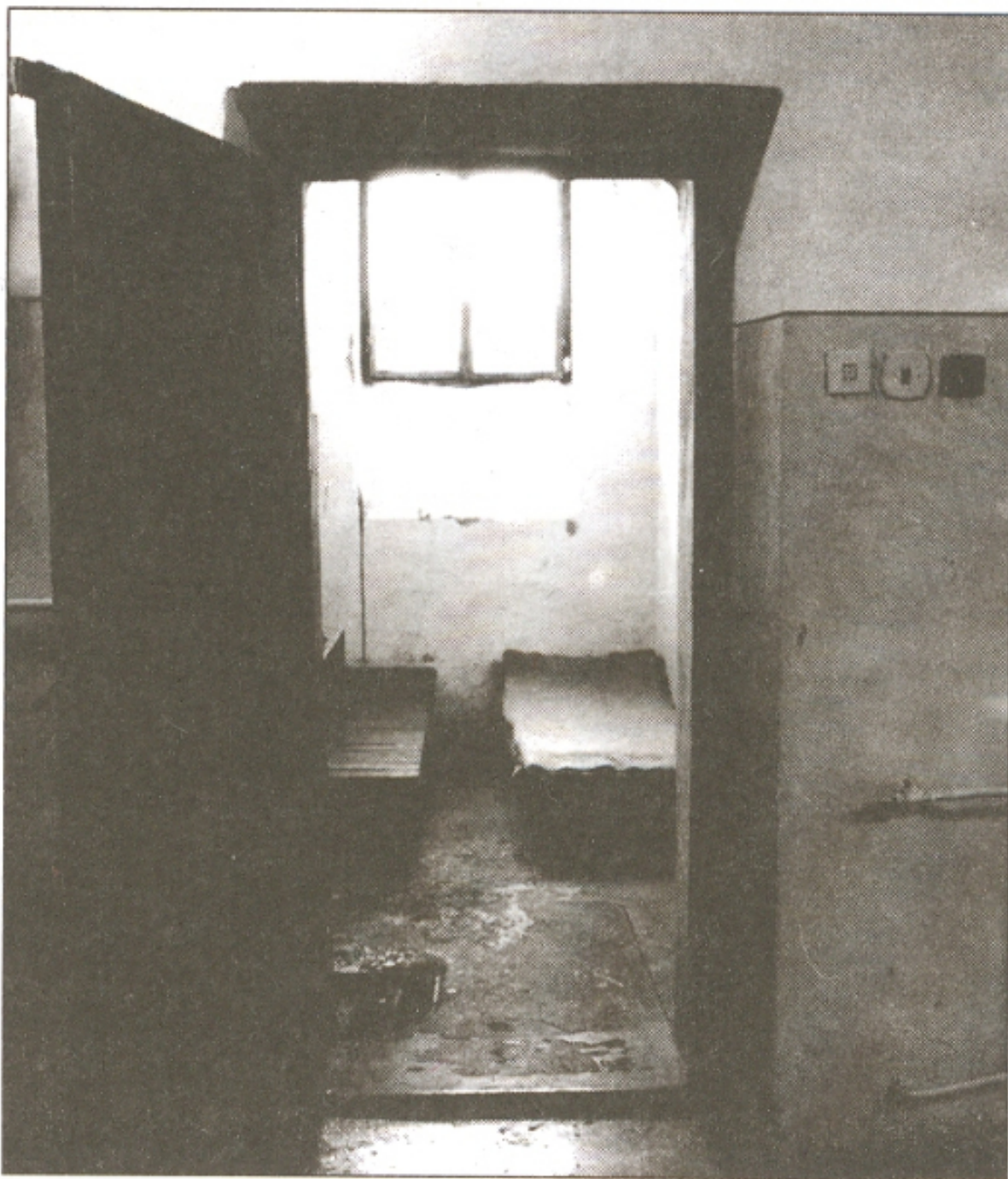
Jan Zahradníček. Brno, Černopolní 50, Vánoce 1946

Narození Zahradníčkovy dcery Klárky v květnu 1951

Zdislava a Klárka v Uhřetěves 1953

Věznice v Leopoldově, 1991

Poslední fotografie Jana Zahradníčka, léto 1960